

A Ciszterci rend Budai Szent Imre Gimnáziumának története

**Az alapítástól – a szétszóratásig, és
még azon túl is ...**

1912 – 1948 – 1958

Összeállító és felelős kiadó: Dr. Balog Endre

1994

Készült a Ciszterci Diákszövetség Budai Osztálya tagjainak önkéntes közadakozásából, a Ciszterci Cserkészek Baráti Köre Alapítvány gondozásában ingyenes terjesztésre.

DR. NEMES ZOLTÁN

ISBN 963-04-4624 3

Összeállító és felelős kiadó: Dr. Balog Endre

Lektorálta és sajtó alá rendezte:

Badál Ede Álmos

Dr. Geszler Ödön

Löfler János

Kiadványterv és kivitelezés:

Xfer Kft. – 165-4282

Felelős vezető: Csányi Tamás

Nyomtatás:

ALFAPACK Kft.

TARTALOMJEGYZÉK

Előszó helyett (Dr. Kerekes Károly)

Lectoris salutem (Dr. Balogh Endre)

Az Alapítvány mint kiadó köszönti az Olvasót (Dr. Nemes Zoltán)

Bevezetés

Az alapok, az első évek

Az első megpróbáltatás

Az első érettségiztetéstől a saját otthonig

Saját otthonok

Sikeres évek

Az „Értesítő”

Beborult történelmi ég alatt

Utószó

Végzős évfolyamok tanárai, diákjai és érettségi tételeik

1948 után érettségizettek névsorai (Löfler János)

Névjegyzék a szerzetes tanárokról és fontosabb személyi adataik (Badál Ede Álmos)

Rövidítések a „Névjegyzékben”

A civil tanárok névjegyzéke tantárgyukkal és működési idejükkel (dr. Balogh Endre)

Képmelléletek

ELŐSZÓ HELYETT

„Az emlékezet tartja össze a világot”, halottuk nem egyszer a Ciszterci Rend budai Szent Imre Gimnáziuma igazgatójától, akit 1948 júniusában üldöztek ki rendtársaival együtt az Alma Máterből, ami nekünk az „Elveszett Paradicsom” egy visszaszerzett kis zuga volt: ifjúságunk Boldogság-szigete.

A jelen összeállítás – ha úgy tetszik – afféle családi emlékezés. Emlékezés régiekről, hogy az eljövendők ne felejtsek: vannak örök értékek és mértékek, amelyek szerint élni érdemes! – Azon a napon, a mi Paradicsomkertünkől való kiűzetésünk napján sem változott és az Isten által megőrzött bibliás „maradék” szívében ma is ugyanúgy tovább él Szent Bernát fiainak pedagógiai hitvallása. Ennek a pedagógiának magva a Summa debetur pueris reverentia, azaz: a gyermekek iránt a legnagyobb tisztelettel tartozunk, hiszen ők Isten legbecselebb ajándékai és legcsodálatosabb lehetőségei számunkra. A magot életfává növesztő életnedv pedig az a felelősség, amelyet Szent Bernát szavaival így vallunk mindenkor: „Ha drága kristály edényben Szent Fiának a kereszten kiömlő véréből a legdrágább cseppeket bízta volna rám az Isten, vajon nagyobb lenne-e a felelősségem, mint hogy most ezeken a vércseppeken megváltott emberlelkeket bízta rám az én mennyei Atyám.”

Lényeges dolog, hogy a nevelő és növendék egyformán a mennyei Atya gyermeke. Tehát egy nagy családban az idősebbé s fiatalabb testvér áll egymás mellett, nem pedig valamiféle katonai, rendőri társadalmi ranglétra. Nincs önkényesség és kiszolgáltatottság. A természetes fegyelem itt a kölcsönös tiszteleten alapuló „Szent rend”. (Ilyen értelemben „hierarchikus”.) Itt nem szégyen sírni, és nem szégyen nevetni – együtt! Mindenki természetesnek tartja, hogy ellenőrzött követelmény nélkül nincs nevelés, nemesedés, amely a tisztelettel párosulva a lélek szabadságára emel. És mindenki törekszik arra, amit egyik igazgatónk ajkáról idézett egy ciszterci diák: Sohasem fogok belefáradni a megbocsátásba!

Ezt a meleg, családi atmoszférát érezzük, amikor emlékezünk, és a zoltáros szavaival valljuk: „Ó, Jeruzsálem, amikor rólad elfeledkezem, száradjon el a jobbkezem... S ha Jeruzsálemet minden örömem közt legcsúcsra nem teszem!”

Dr. Kerekes Károly

zirci apát

AZ ALAPÍTVÁNY, MINT „KIADÓ” KÖSZÖNTI AZ OLVASÓT!

Gimnáziumunk élete mindannyiunknak alapvető fontosságú „fogódzkodója”. Számtalan kedves emlék, egyéniségünk fejlődésének ideje tartozik ide.

Dr. Balogh Endre diáktársunk ezért akart a 80 évről emléket adni, amikor hatalmas gyűjtő és rendszerező munkával megpróbálta „visszaforgatni az éveket”, nagy munkájáért fillérvnyi honoráriumot nem kérve!

A Ciszterci Rend 1920-1944-ig, rendszeresen adta ki ÉVKÖNYVEIT, amelyeknek névsorai pontosan feljegyezték az az évben érettségizetteket. A Szerző nem kívánt ezen változtatni.

1945-1948-ig a Rend ilyen évkönyvet nem minden évben adott ki. Ezen évek névsorai az érettségiket nyilvántartó levéltári anyagból gyűjtöttük össze nagy gonddal.

A Rend természetesen 1948-ig minden évben nyitott első osztályokat, tanulói a Szent Imre gimnáziumban, illetve 1945-től az általános iskolában kezdték tanulmányaikat, de önhibájukon kívül a „szétszóratás” után már nem a rendi gimnáziumban érettségiztek. Ezek száma 1948-tól 1958-ig nagyszámú értékes korosztályt képvisel. Ők ma is ciszterci diáknak érzik – joggal – magukat! Kiegészítésként ezeket a diáktársainkat méltán vettük be évkönyvünkbe. Legalább ennyit tudunk adni nekik, ha az élet 1948-ban másként rendelkezett...

Dr. Balogh Endre kezdeményezését mindannyian „izgalmas hézagpótló” munkának találtuk. Két éves szorgalmas tevékenysége nem maradhatott csak kéziratban. Ez mindannyiunk közkinccse! Kiadása 1000 példányban azonban csak tízezer forintot igényelt. Ennyi pénze a Diákszövetség Budai Osztályának sajnos nem volt. Ekkor született a gondolat:

közzadakozásból gyűjtsük össze és így minden érdeklődő ingyenesen kaphatja meg, amíg a „készlet tart”.

Az „akciót” meghirdettük és kíváncsian vártuk az eredményt. Örömünkre igen gyors és pozitív volt a vízhang! A felajánlások néhány hét alatt visszaérkeztek. Így Alapítványunk nyugodt lelkiismerettel megrendelhetette a nyomdai munkát. Ma már a szükséges összeg 65 %-a bankszámlára beérkezett.

Ezúton szeretnénk köszönetet mondani az xfer Kft. tagjainak, akik lelkiismeretesen, gyorsan és méltányos áron vállalták a nem kis munkát!

Pénz tehát elvben volt, kivitelezőt is találtunk, de ki koordinálja a munkát úgy, hogy az mindenkinek gazdaságos legyen? A Ciszterci Cserkészalapítvány érezte úgy, hogy vállalja. Felajánlotta, hogy az 529-044058-1 bankszámlára fogadja a közzadakozásból beérkező, ellenszolgáltatás nélküli adományokat és térítés nélküli terjesztéssel juttatja el az érdeklődők számára. A közzadakozásban résztvevő adományozók befizetésüket személyi jövedelemadó alapjukból levonhatják.

Az Alapítványt a kilenc ciszterci cserkészcsapat a nagycsaládos és hátrányos helyzetű gyermekeinek cserkészneveléséhez alapította 1991-ben a Magyar Ciszterci Diákok Szövetsége (MCDSZ). Mindenki előtt bármikor nyitva áll a lehetőség, ha igazán jótékony helyre akarja juttatni adományait, amelyet hálásan köszönünk.

Utolsóként – de nem utolsósorban – minden budai ciszterci diák nevelésében e helyről is szeretném megköszönni mindazok áldozatos, önzetlen munkáját, akik bármit is tettek a jó ügy szolgálatában. Elsőként természetesen a szerzőnek mondok köszönetet, de szeretném a többi, igen jelentős háttérmunkát végző társaink nevét is nyilvánosságra hozni. Ferenczi Jenő és Tibenszky Oszkár a Fővárosi Levéltárban kutattak: Badál E. Álmos O. cist. a rendi tanáraink adatait, életútját gyűjtötte. Löfler János a számítógépes adatbankjába fél éven át gyűjtögette az adatokat, és minden névsort, listát – különös tekintettel az 1948. után végzettekre – rendszerezett, és kézreadott. Dr. Geszler Ödön mint olvasószerkesztő a szöveg végső formáját alakította ki. Kérünk nyilvános elnézést azoktól, akik nevét – legnagyobb igyekezetünk ellenére – nem jól írtuk, vagy kihagytuk. Bizonyára sokan emlékeznek Lovas Ambró tanár úrra. Számtankönyveket írt. Egy sokoldalú nyomtatványban mindig akadhat

hiba. Ő nyilvános „hibakeresési akciót” indított. Bárki, bármilyen hibát észlelt: jelenthette és akkor egyest kapott érte. Elérte, hogy sokan lázasan olvasták a könyvét és tökéletes korrektúra volta a 2. kiadáshoz!

Nos, lehetséges, hogy e kiadványunknak is lesz javított kiadása. Kiváló alkalom, hogy mindenki elküldje észrevételeit, amit előre is hálásan köszönünk. Címünk: Cserkész Alapítvány H-1519 Bp. Pf. 401.

A beküldőnek utólag Lovas tanár úrnál ma már ötöst javasolunk és megköszönjük javításait.

Végső feladatom: búcsúzni az Olvasótól! Megköszönve minden adományt, támogatást és türelmet. Jó egészséget – Jó munkát kíván:

Budapest, 1994 június havában

Dr. Nemes Zoltán

az Alapítvány kuratóriumának elnöke,

az MCDSZ titkára

I. FEJEZET

A BUDAI SZENT IMRE GIMNÁZIUM TÖRTÉNETÉNEK RÖVID ÁTTEKINTÉSE (1912-1948)

BEVEZETÉS

Összeállításunk jellegéből következően pár szót kell szólnunk néhány gyakorlati kérdésből. Szándékunk az előbbieken volt olvasható, itt viszont megemlítjük, hogy összeállításunkban a Ciszterci Rend budai Szent Imre Gimnáziumának a történetét az 1912. évi alapítástól 1948. évi államosításig eltelt esztendőre terjed ki, így a tanárok és a diákok névjegyzékei is ezekre az évekre vonatkoznak. A diákok esetében az „itt végzett” névjegyzéket adjuk, tehát nem terjed ki az összes „ide járt” növendékre. Tisztában vagyunk azzal, hogy számos jogos kritika érhet bennünket egyes hiányosságokért, aránytalanságokért, de lényegesebbnek tűnik, hogy lehetőleg teljes jegyzéket adjunk a végzett diákokról, tanárainkról. Az elmondandóink hitelességét a volt diák-mivolt garantálja, noha nem történelmi munkára vállalkoztunk és így mások illetékességébe tartozó kérdéseket nem érintünk.

Gondoljuk el, hogy az Alma Mater első érettségizői, akik 1920-ban végeztek, betöltötték a 90. évüket, ha...

Adatainkat a fellelhető, egyes „ÉRTESÍTŐ”-kből vettük, már ami a tanárok és diákok névsorát illeti, de külön kiemeljük, hogy az összeállításunk során felbecsülhetetlen értéket jelentett dr. Brisits Frigyes tanár úr, később igazgató úr, Bitter Illés, a gimnázium első igazgatója életútjáról írt munkája, amely túl az irodalmi értékén, kimeríthetetlen tárháza ezen kor rendtörténetének és emellett briliáns korrajz. Lekoetelező hálával citálunk e műből „Brisits” jelzéssel. Töredékesen használtuk Székely Ottokár tanár úr visszapillantó összefoglalóját, nevének említésével. Így látható, hogy csak összeállítást, de önálló munkát végeztünk, akkorsem, ha egyes volt diáktársak segítséget jelentő leveleiből idézünk.

Mint előbb írtuk, egyetérthető, csak a végzett diákok névsorát adjuk. Lehet, hogy olyan személy marad ki, aki 7 évet járt itt, viszont olyan került bele, aki csak a VIII.-t végezte itt, de ez nem pontatlanság, úgy tűnik, csekély százalékot képvisel. Mindjárt példával szolgálunk: nem szerepel az 1922. Évben végzettek között Palos György, a későbbi budai tanár, Egerben igazgató stb. holott 1914-1920-ig Budán járt, de mint oblatus a VII. és VIII. osztályt Egerben végezte és ott érettségizett. Biztosan hasonló több is előfordul. Miután nem állt rendelkezésünkre az összes évfolyam értesítője, így kis kiegészítő „kutatást” is végeztünk, amelyben az egyes osztályok „osztályösszekötői” – akik az osztályok érettségi találkozóit is szervezik – nagy segítséget nyújtottak. Midőn itt őszinte köszönetünket fejezzük ki

fáradásukért, azt is meg kell mondanunk, nem minden évfolyam reagált egyformán. Így az előforduló hiányosságok nem csak a mi esetleges mulasztásunk következménye. Külön utalnunk kell arra az emberi adottságra, hogy a 60-70 éve érettségizettek, a sajnos kevés túlélők is, bizony, hiába gondolnak vissza örömmel a fiatal éveikre, az emlékek megörökítésére már fáradtak.

A volt tanáraik névsora teljes és ezt, az ezen munkánkat is lektoráló, volt diáktársnak, Badál Ede Álmos o.cist. rendtársnak és tanárnak köszönhetjük. Összeállítását a Szent Imre Gimnáziumban tanított valamennyi tanár úr fontosabb személyi adatait tartalmazó jegyzékben, külön Fejezetben közöljük.

Az első Fejezetben az Iskola történetét, a másodikban a tanárok és diákok névjegyzékét adjuk és úgy gondoljuk, kis szellemi csemegének szolgál, ha az egyes osztályok érettségi tételeit is megörökítjük az osztálynévsor végén. A teljesség kedvéért meg kell jegyeznünk, hogy 1931. utáni matematikai és fizikai érettségi tételeket nem tartalmazták az Értesítők, nyilván az esetleges sajtóhibából eredő értelemzavar elkerülése miatt.

Meg kell említenünk a „magyarosítás”-ok kérdését, valamint az egyes osztályok kiemelkedőbb életutat járt diákjainak megnevezését. Ami a névmagyarosításokat illeti: ahol az osztályösszekötők az általunk megküldött névsoron feltűntették, azokat mi is szerepeltetjük. De hol a kiemelkedőbb életutat járók megnevezése? ... Tudjuk, ennél háládatlanabb feladatot nem lehet vállalni, mert hát meddig a szintig tart a „kiemelkedőbb”? Különben is kinek mi a kiemelkedőbb?... és akkor hol van még a vanitatum vanitas et omnia vanitas... meg hogy kit miért és kit miért nem neveztünk meg és még sok, más emberi vonás...

Ennek ellenére, hogy mindezzel tisztában vagyunk, mégis meg-megnevezgetjük egyes diáktársakat. Sőt annak bizonyítására, hogy mi is tudatában vagyunk: cselekedetünk illogikus, kritikát provokáló magatartás, még idézünk is két osztályösszekötő idevágó megjegyzéséből azzal, hogy azokkal mi is teljesen egyetértünk:

„Egy gulagban elpusztult, szerencsétlen, 18 éves gyerek sokkal inkább megvalósította azt a Szent Bernát-i eszményt, amit a Rendről, az Iskolától kapott, mint egy szép karriert befutott

egyházi, tudományos, vagy kulturális életben jeleskedő, aki bármilyen okból olyan „szerencsében” részesült, hogy a napos oldalra került”.

A másik:

„...ha meg kellene bírálnom diáktársam egyházi, tudományos és kulturális szerepét: akkor kénytelen volnék attól tartózkodni. Nem tartom ugyanis magamat illetékesnek arra, hogy soroljak be valahová, valakit – valakit nem. Egész apró adat közlésével váratlanul sikerült valakinek a neheztelését kiváltanom”.

Sok hozzátenni valónk nincs és a mi felfogásunk szerint is a Rend kifejezhetetlenül mélyértékű pedagógiai sikere nem abban testesült meg, hogy püspököket, apátokat, professzorokat, nemzetközileg elismert tudósokat és művészeket adott a magyar társadalomnak, hanem abban, hogy működésének, nevelésének területén sok ezer (a mi vonatkozásunkban Budán, alapítástól a nemzetgyilkos, idegenérdekű politika következtében végrehajtott államosításig, 1948-ig) mintegy 2000 olyan diákot indított útnak, akik közül nemcsak az előbb kiemeltet, hanem sok-sok üldözöttet lehetett találni az utóbbi kerek félévszázad alatt, de üldözött egyet sem! Pedig, Uram, de mekkora is volt a kísértés!... Így elnézést kérünk attól, aki megemlítené vélté saját életét, de mi tájékoztatásunk, helyesebben tájékoztatás küldésének hiányában nem emeltük ki. De meg kell azt is mondanunk, hogy a mi kiemeléseink nem jelentenek elismerést, hanem csak a Rend pedagógiájának dicsérő emlékezései.

A budai Szent Imre Gimnázium 1912. szeptember 5-én az első igazgatója, Bitter Illés ezen szavaival indult el:

„Jertek kedves, jó fiúk utánunk. Adjátok ide kezeteket, szíveteket s induljunk meg hajnalcsillagos jókedvvel. Ahová eljutunk, meglátjátok, az Isten tekintetétől kiderült homlokotok. Mi, Szent Bernát magyar fiai, tudjuk, hogy amikor örök eszményekbe néző egészséges, erős lelkű fiatalságot nevelünk, akkor rójuk le leghívebben édes hazánk iránt tartozó kötelességünket. Úgy legyen! Úgy léssen!”

(Brisits).

Ad rem!

AZ ALAPOK, AZ ELSŐ ÉVEK

Napjainkban 900 esztendő a Szent Róbert alapította (1098) és Szent Bernát idején bámulatosan virágzásnak indult Ciszterci Rend. Ennek a csodálatos és sok-sok évszázados fának a gyökerei a legnemesebb kultúra örökéletű humuszába nyúlnak és azokat a történelem számtalan vérzivatará, a több mint félezredes feudalizmusban a patronáló oligarchák perpatvarkodásai, vagy a józsefi felvilágosultság önhittsége, de a legutóbbi hét évtizedben ránszabadult és negyven éven át nálunk közvetlenül pusztító, elkorcsosult szellemiség tudta kitépni.

Ennek a 900 esztendő fának egyik legfiatalabb hajtása az Alma Materünk, a budai Szent Imre Gimnázium, amely ezelőtt pont 80 esztendeje nyitotta meg kapuit a főváros ifjúsága előtt. Nem csekély megilletődöttséggel és tanáraink iránti hálával még azt is elmondhatjuk, hogy Rend történelmi idejének egy tizedét sem kitevő korú ezen budai ágacska csodálatos és virulens olyan oldalhajtást indított, amely az amerikai Dallasig ér és ott terebélyesíti a ciszterci szellemiséget.

Még Szent Bernát életében, 1142-ben, II: Géza uralkodása alatt Cikádon alapította a Rend az első magyarországi monostort és ezzel a Rend a jelszavukból nemcsak az imádságos kulturát „ora”, - hanem az életvalóság tudatát „labora” fogalmát is hazánkba hozta. Ők tanították meg népünket a növénynevelésre, a legkorszerűbb földművelésre (vetésforgó) az állatnevelésre. Ezeknek, az akkor leghaladottabb módszereknek az átplántáltsága napjainkig ér. De ki kell emelnünk építőművészetüket, amely alkalmazta a csúcsívet az építészetben.

A szerzetesi életnek a kolostorfalakon belüli, békés, kiegyensúlyozott égre mutatása több évszázad után akkor vált szélesebb horizontúvá, amikor az élet transzcendentális kiegészülésének a benedikált falakon belüli, közvetlenebb és permanens közelségét kivitték azok közül és kiterjesztették a Rend által fenntartott iskolák falai közé, a neveltjeik számára.

A Rend magyarországi történetének további fordulópontjai a 18. sz. vége, a 19. sz. eleje, amikor Eger, Székesfehérvár, Pécs, majd Baja és legutoljára Buda ad módot, hogy a Rend megnyithassa iskoláját. A Rend így tölti meg tartalommal a szentbernáti jelmondatot: *lucere et ardere*, mert a világító és lángoló szeretet hatja át, amikor a középiskolai magyar fiatalságot tanítja, egyben azáltal lesz kontemplatív Rendből tanító Rend.

A budai gimnázium elindulásának történetét azzal örökítette meg a mindenkinél talán legilletékesebb személy, az első igazgató, Bitter Illés, hogy leírta a nagynevű alapítótól, Békefi Remig zirci apát úrtól hallottakat. Így hitelesebb forráshoz nem is nyúlhatnánk:

„A magyar Ciszterci Rend tagjaiban régóta élt az a gondolat, hogy a Rend Budapesten gimnáziumot kaphasson. Már a XIX. sz. nyolcvanas éveiben a pécsi főgimnázium tanári kara oly javaslattal lépett a rendi kormányzótanács elé, hogy a bajai gimnázium helyett, szentgotthardi apátságának a zirci, pilisi és pásztói apátságokkal történt egyesítése alkalmával, Budapesten vállaljon a Rend gimnáziumot...” (Székely O.)

A visszaemlékezésekből kitűnik, hogy ezt a javaslatot nem más, mint Békefi Remig dr., a pécsi rendház akkori kormánytanácsosa – a későbbi zirci apát úr – indokolta meg a tanácskozáson, „...ahol Szvorényi József egri perjel, a kormánytanács tanügyi osztályának nagynevű elnöke...” a következőket válaszolta: „Amit a pécsi kormánytanácsos, a mi kedves Remig barátunk az imént előadott, az mind igaz, de...” a szép tervet, ...sajnos,...ezidő szerint... fedezet hiányában...azonban...

És a Rend 1911. szeptember 19-én dr. Békefi Remiget, a budapesti tudományegyetem tanárát, a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagját zirci apáttá választja! Az új apát úr már 1912. januárjában, midőn tisztelegő látogatást tesz az akkori kulturminiszternél, gr. Zichy Jánosnál, felveti a budai gimnázium rendi vállalását. Bár voltak akkor más elgondolások és Glattfelder püspök korábbi lépései nem a ciszterciek budai letelepedésére vonatkoztak, mégis, amikor 1912. március 18-án, a püspök úr elnöklete alatt megtartott, Katolikus Főiskolai Internátusegyesület választmányi ülésén a kérdést felvetette, említve, hogy gr. Zichy miniszter a Ciszterci Rendnek kívánja adni a gimnáziumot, egyhangulag úgy határozott a választmány, hogy a Szent Imre főgimnáziumot a Rendünknek adják. A döntés után felállt az ülésen résztvevő Békefi apát úr, és a bizalmat megköszönve kijelentette: „Én mint apát rajta leszek, hogy ez a Szent Imre főgimnázium valóban Szent Imre főgimnázium legyen.”

Az iskola elhelyezése az első elképzelések szerint Szent Imre kollégiumban – a mostani Bartók Béla út 17-19 alatt – lett volna, de Remig apát úr sem tartotta megfelelőnek az elhelyezkedést, mert korlátozott lett volna a további fejlődés, különösen, ha hozzávesszük az eredeti elképzelést, amely szerint a gimnázium és egyszerre a rendház is létrehozható. Ezek után a Rend 1912. húsvétján megvásárolta a Ménesi út és a Villányi út közé eső, kereken 3600 négyszögöles telket. Az ingatlan megszerzését követően nem nyílt lehetőség az építkezés azonnali megkezdésére, mert a kormányzótanács korábbi határozata alapján már megkezdődtek a hercegfalvi templom újjáépítési munkálatai, továbbá, mert 1914-re a pécsi főgimnáziumét irányozták elő és úgy tervezték, hogy nagyobb kölcsönfelvétellel ugyanekkor kezdik a budai gimnázium és rendház építését is. Az akkori elgondolások szerint 1915-ben már saját épületben kezdődhetett volna a tanítás. A történelem azonban közbeszólt...

Apát úr elhatározta, hogy a gimnáziumot már 1912-ben megnyitják és a ezért a székesfőváros tanácsától ideiglenes otthont kért.

„Remig apát úr, aki mindég történelmileg, mégpedig rendtörténetileg szeretett gondolkodni, a Szent Imre rendházat és gimnáziumot Budára, a Szent Gellért hegy oldalában kialakuló városrészre tervezte. Budának ez a területe egy darab ciszterci múltat őrzött. A bélakút-péterváradai ciszterci monostor élete idáig elhatott, Kelenföldön majort tartott fenn s Budán, a Várban háza is volt. A Rend tehát a honfoglaló ősök történeti jogán hazajött.” (Brisits)

Mindez akkor realizálódott, amikor az 1912. június 25-i ülésén a székesfővárosi tanács a kérést magáévá tette és 69.928 / 1912. VII. sz. határozatával: „...az I. kerület, Váli utcai községi elemi iskola épületének III. emeletén lévő 35., 36. És 37. sz. helyiségeket a Rend által létesítendő gimnázium elhelyezése céljából az 1912/13 iskolai évre átengedi.”

A Szent Imre Gimnázium és Rendház Remig apát úr szemefénye lett „...elgondolhatni, milyen körültekintéssel... végezte el a házfőnök-igazgató személyének kiválasztását és az első tanári karnak, a rendház tagjainak kijelölését. Hadd álljon itt Remig apát úrnak első levele Bitter Illéshez, akit 1912 június végén Budára rendelt a szükségesnek tartott, első alapvető teendők elvégzésére:

Pannonhalma 1912. június 26.

Szeretett Illésem!

E pillanatban érkeztem jó Tiborom kíséretében Pannonhalmára, a Szent hegyre, amely Szent Imre lányomait őrzi. Méltóbb helyről nem írhatnám legelső levelemet a most keletkező Szent Imre főgimnázium új igazgatójához. Szent Imre szelleme őrkdjék mindég az új gimnáziumunk felett! Az Ön egyéniségétől várom, hogy ebbe igazi katolikus, keresztény és magyar szellem vonul be.

A kezdő lépésektől és bemutatkozásokról két becses leveléből értesültem. Úgy látom, jól indul minden, most csak arra a kérdésre kívánok válaszolni, hogy 60 tanulónál vegyünk-e fel többet? Én úgy látom, hogy a kereslet elől nem térhetünk ki. Legjobb volna tehát úgy eljárni, hogy ha kell a 60-as számon felülieket július 1-én és 2-án kellene beírni. Ekkor, ilyen eltolással talán máshová iratkoznának be. Ha ezt nem véli jónak, akkor írjon be 120-ig, vagyis megnyitjuk a parallel osztályt. Az óraszám nem baj, hiszen 48 órát három ember elbír. De, meg van is gondolatom arra, hogy a director dolgát órák tekintetében megkevesbítsem. A fő az, hogy a szülőket most először ne küldözgessük el. Mi térfoglalásra megyünk; szálljuk meg tehát egész erővel, amit kínálnak.

Isten áldása legyen munkáján. A beírás arányairól értesítsen Zircre küldendő levelével.

A testvéreket üdvözli

a Mons Sacerról

szerető atyja az Úrban

Remig apát" (Brisits)

Az apáti-atyai gondoskodás állította össze az első tanári kart és jobbat nem tehetünk, minthogy megint Brisits tanár úrhoz fordulunk:

„A budai rendház és gimnázium első tagjainak összeállításában Remig apát úr mintha arra törekedett volna, hogy legnagyobb, legősibb multú házaink képviselőit hozza össze bennük, hogy így az egész magyarországi Rend együttlegyen Budán. Elhatározásában azonban nemcsak történelmi szempontok, hanem más elvek is irányították.

Mátrai Rudolf Budára helyezése Remig apát úrban személyi és kulturális valóságának elismerését jelentette. Az első tanári kar tagjai között ő volt a legidősebb. Kedves és igen rokonszenves egyéniségével a diákok és a szülői társadalom szeretetét nagyon hamar megszerezte... Egyébként Mátrai Rudolf később a székesfehérvári ház élére került s mint a vármegye küldöttje a főrendi házban is előkelő szerephez jutott. Ő volt az első, akin beteljesedett a budai ház tagjainak sorsa: Aki innen elkerült, az majdnem mind magasabbra jutott...

Vargha Damján dispoziójában Remig apát urat a tudományos valeur vezethette, amelyre ő nagyon sokat adott. De, talán mást is kifejezésre akart juttatni: valami csendes, de nem programszerű kívánságot a budai társaknak kedvelő helyzetükből folyó tudományos feladatai irányában is... Ezért csapott be a Rend szellemi tájékaiba valami izgatón új áramlat, mely Buda felé vonzotta a társakat: Vargha Damján ekkor már országos név... igen kedves, meleg, őszinte, szinte gyermetegül, sőt primitívül naív egyéniség volt, aki kitűnően hozzá tudott simulni a fővárosi gyermek kedélyéhez... Az, hogy a Szent Imre Gimnázium pedagógiája úgy alakult, hogy a tanárok és tanulók oly feltűnő közvetlenségbe és közelségbe kerültek egymáshoz – ez akkor a fővárosban mindenkit meglepő újdonság volt! – jórészt Vargha Damján egyéniségén fordult meg. Vargha Damján később egyetemi tanár lett Pécsen.

Baranyay Jusztin a tanári kar legifjabb tagja, a Bernardinum professzora volt. Nemrég jött meg Innsbruckból, mint kész ember: Doctor Theologiae. A legnagyobb ész a Rendben, akit ismertem... Ekkor még csupa fiatalság, volt rajta valami nagy-diákos íz és kedély, nem merevedett meg rajta semmi tanárosság, még kevésbé professzorság. Kitűnő hittanár volt, a tanulók bizalmát csakhamar osztatlanul elnyerte és igen intenzív lelki életet teremtett

köztük... Baranyay Jusztin is előkerült a Szent Imre Gimnáziumból, a Bernardinum igazgatója, majd a Hittudományi és később a Jogtudományi egyetem tanára lett.

Martos Ágost volt a tanári kar világi tagja, a Szent Imre Gimnáziumnak otthont adó, Váli utcai elemi iskola igazgatója és gondnoka, okleveles testnevelő tanár.” (Brisits)

Bitter Illés igazgató természetrajz, ének és szépírás, Baranyay Jusztin a hittan, Mátrai Rudolf a számtan, földrajz és rajzoló geometria, Vargha Damján, a magyar és latin, Martos Ágost a testnevelés tanára volt. Érdemes figyelni arra, hogy a későbbiekben is maradéktalanul megtartott pedagógia elv: a mens sana in corpore sano – már az első évben is érvényesült, hiszen a négy tanár közül egy tornatanár volt. Erre még a későbbiekben visszatérünk.

Ez a tanári kar volt az első, amely Bitter Illés vezetésével megkezdte a Szent Imre Gimnázium messzeható pedagógiai tevékenységét. Az első osztály a tanárok és szülők kíséretével 1912. szeptember 5-én megjelent a Lazaristák Ménesi úti kápolnájában, az első Veni Sanctera, amelyet Békefi Remig apát úr mondott. Elgondolható, mit is érezhetett Remig apát úr ott és akkor, midőn három évvel korábban éppen ő általa felvetett elgondolás megvalósulását átélhette.

Képzeljük egy pillanatra magunk elé az akkori, 1912-es, budai utcaképet: a Fehérvári út – amelyből a mostani Körtér helyén lévő hatalmas gödörnél nyílt a Váli utca – a Gellért térig tartott. A Kelenföldi pályaudvarból a mai körtérig az Átlós út vezetett, egy-két ház a mostani körtér körül. Nem voltak meg azok az épületek, amelyek félívben ölelik a körteret, és az a nagy gödör egészen a jelenleg Vásárhelyi Pál utcáig ért; a Feneketlen tó környékén, ahol most a gimnázium és a templom áll – a rendház helyén épült modern épülettel együtt a Ménesi útig, a jelenlegi szerpentin út alig kitaposott gyalogösvényével együtt – rét volt, három pici házacskával éa a Ménesi úttól a Feneketlen tóig telenként kitűnő rodlipályánkul szolgált. Ezen a helyen, amely akkor majdhogy nem a város perifériájának volt tekinthető, indult el a nevelő tanítás.

Brisits nyomán ki kell emelnünk, hogy a főváros „szívélinességgel és eleganciával fogadta be a Szent Imre Gimnáziumot” és ebben kimagaslóan járt elől Bárczy István, a modern Budapest megteremtője, Bódy Tivadar, Sipőcz Jenő és Buzáth polgármesterek. Ők mint a kulturális történelem távlataiban gondolkodni tudók igen helyesen mérték fel, hogy ezzel a lépésükkel

csak a magyar társadalom érdekeit szolgálják. Ha csak úgy zárójelben, ide kikívánkozik a ma emberéből: de jó lenne, a mai vezetőknek is ilyen horizontú lenne a belátóképességük!... de a 40 év!...

Remig apát úr történelmi méretű nagyságát mi sem bizonyítja jobban, mint az az előrelátás, amellyel a friss hajtás fejlődésének zavartalanságát kívánta biztosítani. Ez két irányban nyilvánult meg: az egyik és egyben szinte az első tette az volt „...hogyan az egyetemi tanulmányait elvégzett rendi fiatalságot egy évre a Gyakorló Gimnáziumba küldte, hogy itt kapjon elméleti és gyakorlati kiképzést, továbbá bevezetést a tanítás modern módszerébe. Remig apát úr intézkedésének rendkívüli jelentősége abban állott, hogy megmentette a pályára induló ciszterci nemzedéket a pedagógiai naturalizmustól és dilettantizmustól. Mint annyi más reform-gondolatát, ezt is követték a többi Rendek.”

(Britits).

A másik, hogy az eddig a pesti Bernardinumban lakó tanárok Budára járását könnyítendő, a mostani Bartók Béla út 15. alatt lakásokat béreltetett.

A jellegzetesen ciszterci pedagógia egyik látható megnyilvánulása már a kezdeti években reálissá vált; idézzük csak Brisitset:

„Az akkor Fehérvári útnak nevezett mai Bartók Béla úton 1913. szeptemberétől kezdve különös és szokatlan jelenség tűnhetett fel a városrész lakóinak. Reggelenként és déli egy óra után, azután pedig délutánonként egyre gyakrabban villant meg az itt meghonosodó Cisztercia Rend igazgatójának és tanárainak festői ruhája. A feltűnő csak az volt, hogy sohasem jártak magukban. Hol innen, hol onnan surrant melléjük egy-egy kedves ragyogású diák, vagy rohant utánuk néha egy egész diákraj...” „...Az emberek nagyot nézve csóválták fejüket, mert amit itt láttak, nehezen tudták összeegyeztetni saját diákemlékeik múltjával.”

(Brisits)

Ennek az eddig ismeretlen tanár-diák kapcsolatnak a gyökere Remig apát úrig, közelebbről az apát úrnak a tanítványára, Bitter Illésre gyakorolt hatásáig nyúlik vissza:

„...Akármilyen paradoxnak látszik is... Békefi Remig egyéniségének újságával, finomságával, gyengédségének, a diák-lélek felé hajló szeretetével és megértésével forradalmi jelenség volt

a magát korlátlanul, szabadon, hatalmi magatartással és iszonyú távolságokban kiélő tanári természetek klasszikus idejében, tanár és tanítvány között itt kezdődött az a gazdag kapcsolat...” amelyben a tanár sohasem veszít a tekintélyéből, ugyanakkor a diák a tanárhoz mint lelki atyjához fordulhatott mert „...nemcsak az a diák él Budapesten, akit Molnár Ferenc szeme látott meg a „grundon”, a főváros szomorú és fanyar romantikájában, hanem az is, aki egy-egy csüggedt délután megrendítő megvilágításában fedezi fel magát egy neki barátot jelentő tanár megértése és bölcs jósága előtt!” (Brisits)

Mi, akiknek megadatott, hogy a ciszterci pedagógián nyolc éven át nemesedhettünk és ugyanakkor számos alkalommal – énekverseny, tanulmányi verseny, cserkészlet, országos ifjúsági megmozdulások stb. idején – más szerzetesi iskola növendékével is érintkezhettünk, nyugodtan kijelenthetjük: ez volt az a speciálisan ciszterci szellem, amellyel már a kezdetben meghódították a Lágymányost, s amivel a tíz éves kisfiú azonnal találkozott, amelyet a tizenhétéves ifjú magával vitt, és mint nagypapa meghatódva gondolt vissza. A Rend jelmondatából a „lucere”-t, a világítást a tanítás-vállalással tették élő valósággá, míg az „ardere” a szellem szeretetétől felizzó, önmaguk-adása volt az igazi nevelve-tanítás.

Gondoljuk meg, hogy vidékről jött és nagyrészt vidéki gyökerekkel rendelkező tanároknak kellett megtalálniuk azt a hangot, amelyen a főváros, alapjában más eredőkön felnőtt diákjaihoz szólhattak. A tanár maga is vidéki lévén, emlékezetében is saját diákságának miliőemléke hatott és mégis képesek voltak erre, pedig még a 30-as években is a budai tanári karban talán ha négyen voltak nem vidékiek. Lényegre világítóan összegezi ezt, a mai is élő kérdést Brisits Frigyes, aki 1913-tól tanára, az elnémításig igazgatója is volt a Gimnáziumnak.

„...a fővárosi ifjúság azonban lelki formációját tekintve és kezelhetőség szempontjából egészen más volt, mint a vidéki... első tekintetre szimpatikus... kitűnő megjelenésű... érdeklődése sokoldalú... mindenben otthon érzi magát, az autótípusok legújabb remekeitől kezdve a nemzetközi sportrekordok állásán át... azonban csak helyzeti előny és fájdalmasan felületi tünet nála... korán, gyorsan nő... a budapesti zsúfolt környezet érdeklődését izgatja, de nem táplálja... ezért nem vonzza a tegnap, a múlt... csak az izgalmakat jelentő holnap... idegileg megviselt... a történelmi érzék, a kegyelet elsorvadtak benne... igen nagy érzék és megértés kellett ahhoz, hogy... a tanári kar hagyomány élő segítségével, fegyelmi

szabályokra nem is gondolva, tisztán csak egyéniségük közvetlenségével... át tudták dolgozni tanítványaikat..."

„...Volt azonban ennek a Szent Imre diáktársadalomnak az összetételében valami, csak őt jellemző anyajegy. Tanulói együttesében mintha a miniatűr Budapest lett volna jelen. Ebben a letükröződésben egyúttal pedagógiailag volt adva Budapestnek is a problémája. A gimnázium tanulói között uralkodó számban voltak az értelmiségi családok gyermekei, a középosztály képviselői. Mellettük jelentékeny erőt tömörítettek maguk körül a falu és a munkástársadalom fiai. A Szent Imre Gimnázium nevelésének egyik legnagyobb diadala az volt, hogy nem elégedett meg azzal, hogy minden társadalmi távolságot eltávolított köztük, hanem érvényre segítette juttatni a társadalmi feltörekvés törvényszerűségét. Az a bizonyos helyzeti előny, amelyben a városi a falusi és munkások gyermekeivel szemben állott, november felé már eltűnt és az utóbbiak kerültek sokszor az élre.”

Hát lehetett volna ezt, az összes ottjárt diák által megélt és igazolható, magasabb szellem teremtette demokráciát eredménnyel megvalósítani szeretet nélkül?... Ez a szellem teremtett hatvan éves barátságokat zsellér és arisztokrata, kisiparos és bankigazgató fiai között, még akkor is, ha a nyolc év alatt sohasem ültek egymás mellett, egy padban” „Ardere”, elégetni a válaszfalakat!

A gimnázium legelső évében egy-egy tanár több, nemcsak a saját tantárgyát tanította, ezzel viszont a tanárok közvetlenebbül ismerték meg a diákjaikat. Elképzelhetetlen lett volna, hogy akkor, pár óráért külön szaktanárokat foglalkoztasson a Rend. Rövid időn belül azonban a tanári kar szakvonalon is teljes lett. Az iskola első zárszámadásában, természetesen még nincs szó könyvtár és szertár fejlesztéséről, hiszen ilyenre helyisége sem volt, de a visszapillantó történész (Székely Ottokár dr.) megjegyzi, hogy az első természetrajzi szemléltető eszköz az a citrom volt, amelyet az iskola múzeuma évtizedek múlva is őrzött, mert az első világháború alatt, miután import nem volt, csak képről és erről az összeaszott, kis citromról alkotott képet magának a diák az igaziról.

Hamar felfigyeltek a gimnáziumra és már az első évben meglátogatta Csernoch János hercegprímás az Alma Matert, sőt, az akkor működő de még csak két osztályban meghallgatott egy-egy latinórát. A ciszterci szellemiséghez híven, már 1915 februárjában megalakult a Mária-kongregáció, amelyet Baranyai Jusztin irányított, ezzel is vezetve a

diákságot a Rend Védasszonya, a Szűz Mária tiszteletére, ezen át bensőségebb hitéletre. Bitter Illés az 1913/14-es tanévben felállította a Segítő és Takarékos Egyesületet és „ki gondolta volna róluk akkor, hogy olyan gondolathoz szoktatják a kisdíák-lelkeket, amely nemsokára az egész világ problémája lesz.” (Brisits)

AZ ELSŐ MEGPRÓBÁLTATÁS

Mikor kitört az első világháború, az iskola a harmadik évét kezdte, de miután a Váli utcai iskolában katonai segédszolgálatosok (szabók, cipészek) kaptak elhelyezést, így 1915-ben csak januárban kezdődhetett a tanítás, a tanórák elmaradtak, mert a tornatermet is elfoglalta a katonaság. Bitter igazgató úr féltő szeretettel akarja megóvni növendékeit a háború borzalmaitól és felhívja diákjai figyelmét: „Lázás hangulat, felkorbácsolt szenvedélyek, embertelenségek eldurvulást idéznek elő...katonásabbnak kell lennie a fegyelmezésünknek... gyorsan gondolkodni...parancsot késedelem nélkül teljesíteni. A végsőkig kitartani a vállalt feladata végzésében...”

A diákok kiveszik részüket és kimagasló eredményeket érnek el az akkori szempontok szerint fontos fémgyűjtésben, a régi újságok, gubacs, csalán és földiszeder gyűjtésében. Közben bővül az iskola új osztályokkal és a diákjaiért aggódó Bitter igazgató úr eléri, hogy legalább 20 perces nagyszünetben használhassák – néha tanórán is – az udvart. Közben, persze bajok lettek a padokkal, amelyek még 1912/13 stb. években megfeleltek az elemi iskolai alkatot alig túlnövő diákoknak, de 1917-től már a kőbányai állami főgimnáziumtól és a Bartók Béla út 27. alatti iskolától kapott 5 paddal igyekeztek segíteni, de így is a dobogó jobb és bal oldalán is padok sorakoztak. A háborús szénszünetek különösen 1917-ben fenyegették a tanítást, olyannyira hogy január 30-ig hideg tanterekben folyt a tanítás és a beköszöntött, nagy tél alatt, miután az iskolát még mindég a katonaság lefoglalta, átköltözött az előbb említett, a mai Bartók Béla út 27. alatti iskolába. A háborús megpróbáltatások a gimnáziumot sem kerülhették el, noha például 1917-ben még csak ötödikes volt a „legfelsőbb” osztály, de jelentős volt az 1918. január 4-től február 4-ig tartott szénszünet, ami miatt az 1917/18 tanév első féléve 1918. február 28-ig tartott.

A tanári kart is érintették a háborús intézkedések: Gálos Bernát tanárt 1916 novemberében katonalelkészi szolgálatra hívták be és az apát úr ekkor helyezte dr. Schwartz Elemér tanár urat a budai gimnáziumba. Gálos helyére. A teljességhez tartozik, hogy 1918-ban Schwartz tanár urat is behívták és lelki gondozója lett két budai katonakórház betegeinek. Szinte lehetetlen elhallgatni: amikor 1989-ben (?) újból indulni kezdett a ciszterci diákszövetségi élet Budán, ezen alkalmakkor megjelent több, 1921-ben érettségizett diák is – így Szüllő Ferenc, aki akkor doyen volt, az 1924-ben végzetek közül Beöröndy István, Dalmai Zoltán, Prokópiusz Gábor, akik „Schwartz-bakák”-ként üdvözölték egymást. Elképzelhető, hogy Schwartz tanár úr rövid, kimért, katonás rendtartó kézsége 1918-ra nyúlik vissza!?

A katasztrofális szénhiány miatt 1917-ben az összes iskola bezárt február 1. és március 15. között, de Bitter igazgató úr a lehetetlent is áthidalta: szülői segítséggel szerzett fűtőanyagot a Fehérvári úti elemi iskolának és ahol a tanteremben kályha volt, ott 30 perces órákban összetartotta a diákjait! Még 1919. február 7. és március 17. között, amikor már érezhető volt a kommunizmus szennyes árjának közelsége és amikor már az összes iskola elnémult, Bitter Illés igazgató úr délelőtt és délután 30-30 perces órákat tartatott!

Bitter igazgató úr sziklaszilárd és semmilyen áldozattól vissza nem riadó, de diákjait férfias nemességgel takart, aggódó szeretete szinte váteszi magasságba ér már 1918-ban, mikor áprilisban kihirdetett a gimnázium első „Fegyelmi szabályzat”-át. A legjobb időben! Felmérte, hogy bár nincs szüksége – az akkor csak hat osztállyal működő – iskolának sok írott törvényre, mert a fegyelmezéshez elegendő volt a tanárok figyelme, amely már a csírájában jelentkező rendetlenségre rámutat, de az elmúlt hat esztendő ahhoz is elegendő tapasztalatot nyújtott, hogy egyrészt megismerjék a tanárok a fővárosi gyerek-psychét, másrészt a szülői otthon nevelési spontaneitását. Így minden felesleges filozofálgatást elkerülve, bitteri egyszerű, pontokba szedett kívánalmak formájában jelent meg: általános elvek, magaviselet az iskolában, magaviselet az iskolán kívül és fegyelmi büntetések címszavak alatt. Az egész mottóját Bitter így fogalmazta meg: *serva ordinem et ordo servabit!* De ugyancsak ő ezt azzal is kiegészítette, hogy csak az a fegyelem lehet állandó, amelyet nem a büntetések és fenyegetések kényszere, hanem a tanulók lelkiismeret tart fenn.

Mondtuk: jó időben jelent meg és ez volt a középiskolában az első ilyen szabályozás, amit később azután a többi iskola is átvett. 1918. október 2-án beszüntették a tanítást a spanyol nátha járvány miatt, a hónap végén meg már az „őszirózsás forradalom” tette egyre nehezebbé a családok izgalma és a körülmények erőszakossága miatt a diáklélek nyugalmának megtartását. Azután még többről is szó volt: magát a tanári kart akarta a „népköztársaság” gyökereitől elszakítani. Bitter Illés megőrizve nemes fegyelmezettségét a belső viharai felett 1918 novemberében tájékoztatást adott a bekövetkező politikai változásokról. A tanári kar egysége és bizonyos lépések ekkor még megóvták a gimnáziumot, de itt volt már az előszele hazánk legnagyobb történelmi tragédiáját, a trianoni békeszerződés létrejöttét nagyban motiváló kommün söpredéke rémuralmának. Nem lehet Bitterben nem váteszi adottságra gondolnunk, mert éppen ezen tragikus időket közvetlenül megelőzően a Mária Kongregáción kívül létrehozta az önképzőkört és kaput nyitott a cserkésznek!

Annak bizonyítására, hogy ezek a lépései Bitter igazgató úrnak mennyire a diákjait szeretve féltő tanár ösztönös védekezései voltak, az országra alig napok múlva rászakadt a kommunista szennyáradat adott feletet. De különös igazolása történt kereken hetven év múlva, mikor a hazánkban negyven év lelki nyomorúságot és erkölcsi nihilt teremtő szellemkorcsok, a korábbi kommunisták hazaáruló utódai és megelevenedő bábjainak lejárt rablóuralma után a 80-as évek végén a Diákszövetségünk újraélesztésénél a Bitter alapította iskolai mozgalmak tagjai voltak az elsők: a máriakongreganisták, akik titokban hittant oktattak, az önképzőkörök közösséget nevelő szereplői és minden külön kiemelés nélkül, mindenki számára természetesen éppen az egymásért élést hirdető, volt cserkészek keresték és kötötték a rég eltépett szálakat!

A kommün alatti iskolatörténettel csak annyiban foglalkozunk, amennyiben demonstrálódik, hogy az örök emberieket megtagadó, az ügyes helyezkedésben élenjárók hitetlensége, mégha oly erőszakosak is, a gyökértelenségük miatt önmagukban is megszegyenülten széthullanak. Az iskola megszűnt 1919. Március 29-ével Szent Imre Gimnázium lenni, a tanároknak tilos volt reverendában megjelenniük, majd 1919. május 16-án Bitter Illést elmozdították állásából és helyét egy aposztatával töltötték be. Elkezdődtek az üres, minden egészséges lélekben ösztönösen ellenzést kiváltott ideológiai oktatások. A diákság, alapjában – e viszonylag rövid történelmi időszak alatt – intakt maradt és miután az egyidejűleg

megkezdődött „látogatások” zavarták a tanárok óráit, a diákság ezt a tanáraik felülvizsgálataként értékelte és a dacból felébredt kötelességtudás jobb tanulásra sarkallta. Az örök, rebellis és ellenzéki diákságnak többsem kellett mint látniok tanulatlan és felkészületlen „agitátorok” zavartságát kérdéseikre és hamar megszülettek a gúnydalok, amelyeket a kinevezett igazgató szobája előtt énekeltek. A lényeg megvilágítására álljon itt egy idézet Székely Ottokár visszapillantásából:

„A kommunista művelődési osztály 1919. június 12-én 9 órára, pontosan arra az időpontra, amelyikre a bizonyítványosztást tűzte ki, „egészségügyi előadás”-t szervezett a 14. évüket betöltötték részére. A témát – gondoljuk – nem kell kitalálnunk! Az előadást nem tartották meg, mert „nem jött el az előadó” holott, alapjában az történt, hogy a tanárok 9 órára felsorakoztatták a diákokat és 5 perc múlva engedték be őket, de... a diákok nem hazamentek, hanem Te Deumra! Amelynek végén a himnuszt énekeltek. A júniusi és júliusi hónapokat a tanárok a szüleiknél, rokonaiknál töltötték. Az az ember, aki 1919. áprilisában a tanárokat – hiábavalóan – nyilatkozat aláírására akarta rávenni, hogy lépjenek ki a Rendből, augusztus elején azzal adta át a kulcsokat, hogy „csinálják, ahogy mondtam” és utána eltűnt.”

Sajnos hetven év után, a nálunk 40 évig tartó, és közel két generációt inficiáló megszálltság, valamint a tanári kar kihalta miatt nem ilyen könnyedén játszódtak és játszódnak az események, hiszen kommunista vezetőknek most nem kellett megszökniök.

AZ ELSŐ ÉRETTSÉGIZTETÉSTŐL A SAJÁT OTTHONIG

Az érdekelt, akkori kommunista vezetők felszívódása után Kiss Albin tanár úr 1919. augusztus 11-én egyszerűen birtokba vette minden formáság nélkül – a nem menekülésszerűen otthagyt, hanem fájó szívvel átadni kényszerült – Alma Matert. A viselt dolgok megvizsgálására létrehívott – Magdics Gáspár, Vargha Damján, Bosnyák Pongrác és Orsovai Fülöp tanárokból álló – bizottság megállapította, hogy a tanári kar egységesen és maradéktalanul visszautasította a további alkalmazásuk előfeltételeként kívánt nyilatkozat

aláírását, elmarasztalás csak egy diák (17 éves!) esetében történt, aki azért állt be vörös katonának, hogy vizsga nélkül kaphasson bizonyítványt. De jellemző a büntetése is: csak magán úton folytathatja tanulmányait, más intézetben!

Bitter Illés 1919. szeptember 14-re Veni Sancte hívta diákjait és szüleiket. A gimnázium az 1919/20 akadémiai évben vált teljessé, ekkor érettségizett az első nyolcadik osztály. A szóbeli érettségi 1920. június 17-én kezdődött és három napig tartott. Erre az első, nagy beszámolóra – a hivatalos úton lévő – Békefi Remig apát úr is megjelent és ő köszöntötte azt az Erődi-Harrach Béla dr. tankerületi főigazgatót, aki az iskola megalakulása kezdetétől a későbbiekben is annak támogatója volt és mint ilyen töltötte be az első érettségi bizottság elnöki tisztét. A diákság névsorát tartalmazó fejezetben még visszatérünk, itt csak annyit jegyzünk meg, hogy 1920 júniusában 27 rendes és 2 magántanuló tette le az első érettségit a Szent Imre Gimnáziumban.

Semmi sem bizonyítja jobban a gimnázium igazgatójának és a vezetése alatt állt tanári kar elhivatottságát, mint az, hogy a Szent Imre Gimnázium hol kezdeményezője, hol az elsők között volt az iskolához szorosan kapcsolódó szervezetek és mozgalmak életrehívásában, amelyek mindenkor a diákok mélyebben emberi életmegvalósítását, a mindenkor jópéldákkal és csak közvetve önszerveződésekkel segítette elő. Ilyen volt az önképzőkör, amelyet dr. Brisits Frigyes vezetésével 1919 szeptemberében hoztak létre és az különböző szakosztályokra tagozódva kezdte tevékenységét az önállóságra nevelésben. Az alsós osztályok részére az önképzőköri előkészítést a Szavaló Kiskörben történt, amelyet már később, 1926-ban hoztak létre. Az iskola sportkörét 1920 októberében alakították meg Düppong Mihály tornatanár vezetésével és ugyancsak több, atlétikai, úszó, torna és téli sportszakosztály működött. A KISOK létrejöttével 1924-ben a sportkör újjáalakult. Ezek bővülésére még visszatérünk.

Csak az emlékezés miatt érintjük, hogy ebben a szerzetesi iskolában mily komolyan vették a már említett mens sana in corpore sano elvét, álljon itt a teljesség igénye nélkül egy-két adat: már 1921-ben, a „sprintstaféta”-ban úszóink második helyezést nyertek és sok-sok embléma, kupa és oklevél bizonyította a sikert, bár ezek szemléltető elhelyezésére csak akkor nyílt lehetőség, amikor az iskola a saját épületébe költözött.

Mint már mondtuk, a cserkészzet külön kiadványt érdemelt. Golenszky Kandid 1946-ban meg is írta a 25. sz. Cserkészcsapat történetét, így mi csak annyiban érintjük, hogy aláhúzzuk: mennyire az élen járt az Alma Materünk ezen mozgalmakban, ha az élet a ciszterci eszmékkel rokon, vagy azt szélesebb körben terjeszteni alkalmas lehetőséget nyújtott. Íme, kizárólag történeti adatokra korlátozódva utalni kell arra, hogy már 1914(!)-ben, az iskolaigazgatók részére tartott értekezleten id. dr. Erődi-Harrach Béla, az elnöklő főigazgató a cserkészzet „intézményes megfigyelésére” hívta fel az igazgatók figyelmét. Nálunk Bitter Illés 1916-ban, a rá jellemző féltő előrelátással a következőkkel reagált: „...Nálunk csak akkor szabad meghonosítani, ha nemes ambíciójú, kiváló pedagógia érzékkel bíró tanár vállalkozik a vezetésére. Csak annak a cserkészzetnek van az iskolában létjoga, amely főcéljának a jellemnevelést vallja. Hogy e nélkül mivé fajul, mutatja német Wandervogel.” (Székely) Így az Bitter, aki a Tolna megyei sváb család sarja! És 1919. március elején már van ilyen tanár: dr. Orsovai Fülöp személyében és parancsnoksága alatt megalakul két hatodikos és hét hetedikos diákkal a 25. cserkészcsapat. Pár év alatt, a húszas évek végén, a harmincas évek elején már ilyen mérföldkövekről beszélhetünk, mint a stockholmi nemzeti nagytábor, London, Kandertäg, Koppenhága, a gödöllői jambore... de hagyjuk ezeket az illetékesebbek tollára.

Ének-, zenekar: már Bitter Illés, aki az Országos Dalosversenyek megtartását kezdeményezte, megszervezte az iskolai énekkart, amit az Innsruckból hazajövő dr. Rajeczky Benjamin vett át, és aki 1926-ra már zenekart is szervezett. Azt gondoljuk, ha csak annyit mondunk „Rajeczky tanár úr”, többet említenünk sem kell. Ugyanő ötvözte a cserkészzetet is az igazi magyar dalokkal, és a 70-es 60-as évek unokái csak elcsodálkoztak, mikor a Rajeczky nevelte nagypapa több Kodály és Bartók dalt énekelt, mint a lurkó. Amit Rajeczky tanár úr az iskola ének- és zenekarával tett, arról az ország zeneélete mindenkor csak elismerően nyilatkozott, sőt követően reagált.

Meg kell említenünk, hogy a friss évekre esik a sakk-kör megalapítása, amelyet évtizedeken át az első vezetője, dr. Bisits Frigyes irányított.

A Ciszterci Diákszövetség 1922 júniusában jön létre, mint ilyen az országban az első! Kezdeményező: gr. Klebersberg Kúnó, gr. Zichy János, Gaál Gaszton. Első elnöke az a Szüllő Árpád volt, aki az első érettségizett osztályba járt.

Kronológiailag korábbra, 1920-ra esik Bitter Illés és a rajta keresztül a budai Gimnázium nagy kezdeményezésére: a Foederatio Americana megalapítása. Ebben az évben tette Bitter Illés húsz érettségizett diák fejére azt a zöld sapkát, amely még abban az évben az egyetemen is megjelent. Ebben az volt a kiváló pedagógia vonás, hogy mind a diákszövetségben, mindpedig az Americanaban az iskolát már elhagyott, férfivé lett volt diák eszmei otthont talált ezekben és vitte az iskolában magáévá tett szellemet, amikor az egyetemi hallgatók részére közösség nem létezett.

Nagy gyász érte a Rendet 1924. május 21-én meghalt Egerben, az ott hivatalosan vizitáló Remig apát úr. A Rend volt tanítványa gr. Klebersberg Kúnó, mint a kormány képviselője vett tőle búcsút és beszédében Remigus apát urat a ciszterci templomokhoz hasonlította, mert kerülte a díszet, nem szerette az élet cifraságait, de kedvelte a nagyvonalúságot és a nemes egyszerűséget. A zirci templom kriptájában 1924. május 27-én helyezték örök nyugalomra.

Már Békefi apáttá választásakor szerepelt a jelöltek között a Rend tagjai által tisztelt és szeretett bajai igazgató-házfőnök, Werner Adolf neve, akinek most jött el az ideje.

„Remig apát úrtól nagyszerű jelenű és jövő-igéretű Rendet kapott... programot nem kellett újat készítenie...” (Brisits) amellelt kitűnő érzéssel választotta meg Adolf apát úr a tanácsadóit: „Kis Albint Budapestről hívta magamellé irodaigazgatónak, Hagyó-Kovács Gyulát, aki az előszállási uradalom élén – amelyet elődei jóakarató amatőrséggel vezettek – országos hírű gazdaságot alkotott és tudásból püspök és más tanítórendek is éltek, a Rend tervének anyagi bázisát alkotó személyiség lett. Remig apát úr tervét Adolf apát úr örökölte, de azt realizálni is kellett. (Brisits)

Azt, hogy a Váli utcai falakat a gimnázium kinőtte és az már nem volt az oktatás színvonalához megfelelő, - az igénynél sokkalta szűkebb szertár, hiányoztak a fizikai és kémiai szakműhelyszobák, - valamint az osztályok túlszűfoltóságát már említeni sem kell. Adolf apát úr 1924. Augusztusában – mikor még nem pengő, hanem korona volt – dédelgette a saját épület megvalósításának gondolatát és azt írta Bitter Illésnek, hogy az iskolaépítéshez az első lépés, egy téglagyár megvétele – Hagyó-Kovács egyik kitűnő sakkhúzása – folyamatban van, talán egy év múlva kezdődhet az építkezés. Azonban 1927-ben – amikor már a pengő volt a gazdasági válság előtti pénzünk – szomorú szívvel tájékoztatja Bittert, hogy a budai építkezést az apáti tanács elhalasztja, amíg rendbejön a vagyonválság.

Szóljon most újból Brisits tanár úr:

„...tudomást szerzett erről Gyula (Hagyó-Kovács) is, aki nem sokkal később találkozott Adolf apát úrral és Bitter Illéssel, akik együtt voltak indulóban Karlsbadba... Gyula két órai gondolkodást kért... elvégezte számításait, majd közölte, Adolf apát úr menjen kurája végzésére, Bitter Illés azonban maradjon itthon és azonnal kezdje meg... a földmunkákat.”

Kereken 1,65 millió pengőt adott a budai gimnázium felépítéséhez. Az állami hozzájárulást a volt diák, gr. Klebersberg Kúnó kultuszminiszter egymillió értékben 1927. szeptember 2-án személyesen juttatta el Zircre és ugyancsak ő 1927. október 9-én az alapkövetelével tette meg az első kapavágást. Bitter Illés igazgató úr az építkezés beláthatatlan sok obligációja mellett számtalan, egyéb nobile officiumot is ellátott, Adolf apát úr bizalmas megbízásait, könyvírást, oktatást, így az ipari munkák és számlák felülvizsgálása nem fért bele a napi 24 órájába. Ehhez egy felbecsülhetetlen értékű munkatársat, az akkori diákság által rajongva szeretett és tisztelt fizika, matematika tanárt Hadarits Vendelt, - későbbi Endrédy Vendel zirci apát urat – kapta maga mellé. Az ipari munkák irányítását „...éppen olyan önzetlen odaadással, önfeláldozó kézséggel, bámulni való és mindenben otthonos szakszerűséggel...” látta el. A későbbi apát úr ekkori magatartása példás ciszterci megnyilatkozás volt: ilyen nagyságrendben számlák felülvizsgálata, e munkálatok folyamatos szemmel tartása egy teljes embert lekötött volna, de ő emelett tanított és munkadíj címen felajánlott térítést nem fogadta el, hanem az iskola felszerelésére fordította! Ezen a helyen kell kiemelnünk, hogy az új gimnázium tárgyi felszereltsége – a Vendel-i magatartást követően – az ország egyik legkorszerűbb iskolájává tette Alma Materünket. A fizikai szertárban és előadó teremben uralkodó Vendel-i szellem a Műegyetem tanárait, diákjait vonzotta egy-egy Hadarits előadásra, demonstrációra.

Erre az időre esik a Ciszterci Rendet, de magát Bitter Illés igazgató urat ért a Rend történetében egyedülálló megtisztelés: XI. Pius pápa 1927. december 7-én kelt kinevező okiratával clairvauxi apáti címet adományozta, annak akkori megüresedésekor. Magyar cisztercit ilyen kitüntetés még nem ért.

És elérkezett az 1928 / 29-es tanév, melyet a Szent Imre Gimnázium még a Váli utcában zárt. A következő, az 1929 / 30-as tanévre is beiratkozások még ott történtek, de 1929. szeptember 15-én utoljára gyűltek össze a Váli utcai iskola udvarán a diákok és tanárok a

szülőkkel együtt, hogy onnan hosszú menetben elinduljanak a Szent Imre Gimnázium országos hírű felavatására. A neobarokk stílusú, impozáns iskolaépületet dr. Wälder Gyula építőművész, műegyetemi tanár tervezte és építette, ugyanúgy mint melléje a kéttornyú neobarokk plébániatemplomot, amelyet 1938. november 6-én Serédi Jusztinián bíboros hercegprímás szentelt fel.

SAJÁT OTTHONOK

Az új épületben 1929. augusztus 29-én került sor az alakuló tanácskozásra a tanári kar részvételével, majd 1929. Szeptember 8-án, az új iskola kápolnájában – az egyházmegye által küldött oltárkő felett – Bitter Illés szentmisét mondott. Az oktatás, külön miniszteri engedéllyel, csak szeptember 16-án kezdődött, időt biztosítandó az utolsó simítások és az ünnepélyes megnyitás előkészületeinek elvégzésére.

Az iskolaavatás 1929. Szeptember 15-én történt, amelyen számos egyházi, politikai és közéleti méltóság – és maga a Kormányzó is – részt vett. A jelentős, országosnak mondható kultúresemény megnyitó- és avatóbeszédeiből vett idézetek helyett, demonstrálandó, hogy valóban országos jelentőségű volt ennek a gimnáziumnak a megnyitása, felsoroljuk azon kimagasló közéleti személyiségek látogatását, akik már a megnyitás évében látni kívánták ezt a jelentős kultúrintézményt, mely mind oktatási, mind művészeti szempontból kiemelkedő volt. Elsőnek Orsenigo Cesare pápai nuncius járta végéig az épületet, majd jött az akkor püspöki kar több tagja, Hanauer, Hász és gr. Mikes megyéspüspök, miniszterek, államtitkárok, a Pázmány Péter tudományegyetem akkor rektora Doleschall Alfréd, nemsokára az akkori Generálisapát úr Janssens Ferenc, évvel később Innitzer Tivadar bécsi bíborosérsek, később Schussnig osztrák kancellár, gr. Teleki Pál a közoktatási tanács elnöke, Gaston Mauras francia követ és – miként Székely Ottokár megjegyzi – „...de még a japánok is meleg érdeklődéssel nézték intézetünk berendezését.”

És megkezdődtek a dolgos hétköznapok a magyarországi Ciszterci Rend legújabb pedagógiai műhelyében. Idézzünk újból Brisitstől:

„...tanárok, diákok, általában az egész pedagógia most vették magukra a hozzájuk illő, végleges iskolai létformát... végre maguk lehettek... milyen más volt a tanári tanácskozmány... fontosságát, méltóságát egy külön és elegáns terem segítette szolgálni... új termek, új könyvek... könyvek... könyvek. A mi világunk: a mi szellemi háttérünk, a mi igazi hazánk, ahonnan valók vagyunk, ahová tartozunk, amelyből élünk... a szülő értekezletek... ahol néha döntő szellemi-lelki besugárzásokat kapott az egész szülői társadalom... hány szülő előtt derengett itt fel a maga hivatásának fensége és megsejtése ennek: mit tesz tanárnak lenni...”

A tanítás, oktató-nevelés szeretettel – ez a ciszterci specifikum – itt juthatott teljes kibontakozásához. Az említett fizika szertár, vagy Mária Kongregáció külön terme, a csak ahhoz tartozó könyvtárral, de talán az elsőként említendő, saját kápolna, mely a III. emeleten volt és reggel, tanítás előtt sok diák térdelt oltára előtt; de folytathatjuk az irodalmi oktatás elengedhetetlen kiegészítőjével, az ifjúsági könyvtárral, vagy a kémiai szertárral, nem feledve, hogy a rajztanítás kapta talán a legnagyobb segítséget két múzeumával (antik szobormásolatok, stb.) és két, szabadkézi és ábrázoló rajtermével, melyek az igazi művész ihlettségével tanító civil tanár Nagy Nándor úr birodalma volt. Említsük meg, hogy Nagy Nándor színpadi kulisszafestésre tanította diákjait és színpadi képei az egyes iskolai előadások függönyfelgördülése után elragadtatott tapsra készítették a közönséget. Ő volt az a Nagy Nándor, aki a II világháború egy bombája által tönkretett rajztermei láttán sírva borult múzeuma maradványaira. És, Uram, hány művészpálánta került ki a keze alól?!...

A cserkészlet itt külön otthont kapott, mellette egy asztalosműhely volt felszerelve, ahol a már műgyetemre került, öreg diákok megtanították barkácsolni nemcsak a cserkészeket, de az ilyenre jelentkezett kisdíjakokat. Ebből a cserkészotthonból ívelt fel a 25. cserkészcsapat sikere a nemzetközi elismertségig Palos Bernardin, Rajeczky Benjamin és az ugyancsak volt diák, Golenszky Kandid parancsnoksága alatt.

Az ének- és zenekar Rajeczky keze alatt ebből az épületből indult sikerei felé. Önképzőkör! Külön teremben és ha a középiskolai tanulmányi versenyeken elért eredményekre gondolunk, akkor még meg kell említeni, hogy ezt a szakkörök – fizika, matematika, kémia, irodalom – alapozták meg, saját otthonban és saját maguk végezte kísérletek, szereplések során edződve.

Korábban említettük, hogy a testnevelésre visszatérünk. Jellemző adatként jegyezzük meg, hogy például az az osztály, amelybe én jártam az 50. éves érettségi találkozóra szintén elkészítette a nyolc év tananyagának statisztikáját, összeállítva a nyolc év alatt tanult tantárgyak arányát és a legnagyobb csodálkozásra kiderült, hogy a latin, magyar és számtan órák után – 17, 11, 11 százalékot képviseltek ezek a tantárgyak – a torna 10 százalékot tett ki, megelőzve a görög, német és hittanórák arányát. Úgy gondoljuk, hogy ehhez sem kell kommentárt fűzni.

Az említett szakkörök élén tanár állt. Ha figyelembe vesszük a sportágaktól a nyelvtanfolyamokon át a különböző zenetanfolyamok, a cserkészlet megszervezését, azok irányítását és az abban való, az új igényeket kielégíteni akaró aktív részvételt, felmerül a gondolat, hogy ez a tanári kar a napi tanítás mellett hogyan tudta a széthullás veszélye nélkül mindezt ellátni, úgy hogy szétaprózódás ne következzen be?

Idézzük Brisits tanár urat, mi is az, ami az új épületben megjelent: „...ekkor alakult ki ennek az iskolának a tanári stílusa... A tanári kar összetétele rendkívüli, színes és változatos volt. Különböző egyéniségekből, szellemi képességekből, készségekből, tudományfelfogás, -szemléletből állott. De, mégis, olyan egységbe harmonizálódott össze, amelynek mását ritkán találhatni a szerzetes tanárok igen érzékeny összetételének bonyolult... együttesében. Ebben a tanári karban... minden különbözőségeik ellenére mindenki meg tudta őrizni a maga egyéniségét... így alakult ki a Szent Imre Gimnázium tanári karában az a személyi sokrétőség, amellyel minden tagja egyszerre volt tanár és más is: pap, szerzetes, tudós, művész, író, jóbarát, a diákpasztoráció fáradhatatlan mindenese...”

Alig telt el pár év és már mutatkoztak az osztályok túlszűfoeltságának jelei és erre való tekintettel Adolf apát úr 1934-ben engedélyezte az osztályok párhuzamosítását, de nemsokára ezek a párhuzamos osztályok is 60 fősek lettek. Szinte robbanásszerűen nőtt a létszám, mert előfordult, hogy az első osztályba jutást három miniszter támogatása tette bonyolulttá. A túlszűfoeltságtól Bitter igazgató úr félt és ennek csak egy ellenszerét ismerte – miként Birists megjegyzi – kényes gonddal választotta ki az egyes osztályfőnököket. Ezen kis összeállításunknak a tanárok és diákok neveit tartalmazó felsorolásban láthatjuk majd, hogy ez mennyire így volt.

Az 1930-as esztendő a Szent Imre év volt, ekkor leplezték le a körtéren Szent Imre szobrát, melyet Kisfaludy Stróbl Zsigmond alkotott. A Lágymányosból ekkor lett Szent Imre város. Kizárólag a tényekre korlátozódva kell megállapítanunk, hogy ez a szobor sértetlenül vészelte át a II. világháború rettenetes bombázásait, a kíméletlen ostromot, de még a hősemlékű 56-os körtéri harcokat is! Igen bensőséges és már teljesen saját otthonban, tanár és diák egymásközelségében került 1931-ben az iskola udvarán felállításra az a Szent Bernát szobor, amelyet az iskola legelső tanári karának tagja az első osztályfőnöke, Vargha Damján, akkor már pécsi egyetemi tanár ajándékozott az iskolának. Ez a szobor – átmentve – évek óta a plébánia kertjében szomorúan hiányolja a szentbernáti eszményeken nevelkedő diákság zsidongását. Akkor, a felállításkor már minden saját volt, a zenekar, énekkar, a különálló cserkészek és maga az épület, az udvart körülvevő „osztálykertek” ölelésében.

Budán a teljes önállósulás valójában 1933. szeptemberében következett el, amikor a Rend megvásárolta az Ibrahim utcában lévő Ringer szanatóriumot, abból rendházat alakított ki és kiköltözhettek a tanárok és igazgatójuk a monasztikus élet teljességét alig szolgáló Szent Imre kollégium bérelt lakásaiból. Werner Adolf apát úr 1933. szeptember 27-én benedikálta az épületet, amely erősen kiesett a város „lágymányosi” részéből, de miként Brisits írja: „...végre annyi év után a mienkéi, a magunkéi lehettünk!”

SIKERES ÉVEK...

A „hazaérkezetttség”, a ciszterci nevelési gyakorlathoz méltó milió ugrásszerűen hozta magával az iskolában folyó tevékenység hatékonyabb érvényesülését, de úgy érezzük, a körülmények alakulását, azon területek bővülését, amelyekre a diákélet berkeiben a ciszterci szellem kihathatott az egyszerű tényadatok ismertetése plasztikusabbá teszi. Említettük hogy az a „Citrom” kegyeleti tárgyá magasztosult megbecsültségében és amíg könyvtárról, külön képzésről egyáltalán nem beszélhettünk, addig álljon itt egy felsorolás, hogy kerekén az utóbbi hat év alatt a saját iskolában milyen változás történt, azzal a figyelmeztető-összehasonlító megjegyzéssel, hogy 1935-ben például az alapélelmezési cikkek, tej, vaj, tojás, zsír fillérekbe, a vendéglői étkezés 1-3 pengőbe került, strapabíró cipő 5-8 pengő volt:

	1917-ben db	1935-ben db	Pengő értékben
tanári könyvtár	798	4355	24.897.-
ifjúsági könyvtár	1581	4256	10.976.-
segítő egyesület könyvtár	48	1650	4.800.-
történelem, földrajz	27	1700	11.000.-
természetrajz, vegytan	93	1760	20.000.-
fizika szertár	0	906	38.600.-
rajz szertár	34	881	6.055.-
torna	0	560	46.440.-
zene, énekkar szertár	0	320	7.500.-
színpad	0	67	1.400.-
			171.668.-

Érdemes megjegyezni, hogy a felsorolt szertárak, könyvtárak tárgyi gyarapodásai – miként ezekről az egyes Értesítők oly pontos elszámolást nyújtanak, nevek megadásával – szülői és diáki ajándékozásokból, nemcsak vásárlásokból tevődtek ki. Egy pillantás az említett év adataira és látható, hogy a diákság mennyire magáénak érezte az iskoláját, különösen ha figyelembe vesszük, hogy a könyvtárak, de jelesül a természetrajzi és fizikai szertárak több száz, magakészítette tárggyal lett gazdagabb.

Már korábban említettük a szellemi élet „műhelyeit”, az iskola diák, ifjúsági egyesületeit, amelyek, miután az önállóságra nevelésnek oly természetes elősegítői, már a szűkös Váli

utcai iskolában kezdtek kibontakozni, már egyiknek jutott hely, de most itt, a teljesebb kép miatt egy újabb futó pillantást vessünk rájuk. Körük bővült, ugyanakkor, természetesen, csak önként jelentkezés alapján lehetett ezekbe bejutni és voltak olyanok, amelybe csak megfelelő tanulmányi előmenetel volt a belépés előfeltétele.

A Mári-kongregációt az alsósok és felsősök külön alakították és a vallásos hit a vallás társadalmi ráhatásának elmélyítését segítették azzal, hogy túl a missziós feladatok ismeretén, a korosztályok meglátását a saját választotta olvasmányokkal, előadásokkal tették élőbbé, ezzel is befelé-nézésre, a katolikus testületi szellem kialakítására irányították a fiatalokat.

Az önképzőköri munka a diákban az autonóm ember és ízlésének kialakításához segített, de ugyanígy az egyes tudományok felé is lépéseket tehetek a tagok, mert maguk-választotta, vagy írt versek, tematikájú előadások, a színdarabok a szerepléshez szoktatáson túl a szakmai kutatómunka megismertetésével, gyakoroltatásával sőt, a maguk választotta „recensorokkal” az igazi korosztályi kritikai szemlélet kialakításával növelte a diáklélek nemes ambícióit, amihez „jegyzőkönyvi dicséretet” járultak.

A matematikai és fizikai kör – általában kéthetenkénti – találkozóival az ott végzett gyakorlatával nemcsak nevelő, de életpálya választásban segítő tényezővé lett. Ezekbe a körökbe jöttek vissza a már végzett, sőt diplomált diákok, akik önzetlen segítséggel megtanították a kis diákokat, a végzősöket, hogyan kell a fűrész, gyalut tartani, forrasztani, barkácsolni, saját kalibrált „hiteles” hőmérőt készíteni. Ezekbe a körökbe jöttek vissza a befutott, vagy az előtt álló diákok példamutató versmondással a zenekar és énekkar tagja közé, hogy szólamvezetést vállaljanak, az előbbieken Hadarits Vendel, Brisits Frigyes, atóbbiakban Rajeczky Benjamin irányítása alatt. Hányan az önképzőköri előadásaikkal kezdték a saját választotta, megszeretett témakörökben azt, amit később egyetemi katedrán folytattak.

A zenekar „teherbírása” már 1930-ban Beethoven, Musszorgszky, Chopin és Wagner művek előadásáig terjedt, de álljon itt egy 1937-es program, amely korábbi megjegyzést nem igényel:

„1. (Händel: bevezetés, korál és kórus a 42. Zsoltárból. Előadta az ének- és zenekar. 2.) a.) Veracini: Largo, b.) Paradis: Siciliana. Hegedűn előadta dr. Szomolányi (Schön) József. 3.) Vivaldi: C-dur szimfónia. Előadta a zenekar. 4.) Bartók: Gyermekkórusok. Előadta az ének- és zenekar. 5.) Dohnányi: Variációk és fuga. Előadta zongorán Wehner Tibor. 6.) Kodály: Katonadalok. Előadta Rösler Endre a m.kir. Operaház tagja. 7.) Kodály: Háy-János-intermezzo. Előadta a zenekar.”

Itt nem tekinthettünk el a volt diákok nevének említésétől.

AZ „ÉRTESÍTŐ”-K

Az iskola megalakulásától kezdve már az első években kiadta az évvégi értesítőt és alapjában már akkor abban a formában, amelyet az 1948-as kényszerű „kapuzárás”-ig megtartott. Ezek az Értesítők beosztásukban szinte nem változtak, csak igen szélesen bővült a tartalmuk, de szellemük végig töretlenül a diákság lelki-szellemi nevelésének érdekét szolgálták. A legelsőekben – érthetően – csak a tanári kar és iskolai beosztása, a végzett anyag, majd a beszámoló az eltelt évről és az osztálynévsorok adták a tartalmat, de ezekben a kisebb lélegzetű beszámolóknak átcsillan a pedagógiai elv. Az I. világháború utáni időkben pár év összevontan jelent meg, de 1920-tól ugyanúgy „Szent Imre” a bevezető téma, mint 20 évvel később. Miután 1920. volt az első „érettségiztető” év, így ezt követően a beosztás kezdeti adottságát mindvégig követve egyre mélyebben szántó és disszertáció szintet tükröző előadások, tanulmányok taglalták egy-egy évben az aktuális kérdéseket. A tanári kar társadalmi és irodalmi munkásságának ismertetése előtt szerepeltek ezek a tanulmányok, amelyek szinte kizárólag a diákság erkölcsi és testi nevelésének tárgykörén túlmenően a fegyelem és a szülőkkel kialakult, kialakítandó kapcsolat kérdésén át szolgálta az iskolai pedagógiát. Őszintén szólva az utóbbiak nem is nagyon leplezetten a szülők „nevelését” is célozták, hogy felismerjék, tudatosodjék a legtöbbször csak spontán megnyilvánuló pedagógiájuk igazi jelentősége.

Ezekben nem csak a „...vannak szülők, akiket csak az év elején, és akkor látunk, ha valami fenyegető baj van...” gondolattól a „...lehet-e gyermekien örülni, ahol két egymástól kihűlt lélek a hallgatással veri meg egymást és múltjuk emlékeit...” sorspéldán át az etikai bázisra világító és a figyelmen kívül hagyása miatt máig hatóan, azaz két generáció után kulmináló házasságsorvadásra felhívó figyelmeztetésig olvashatunk: „...nehézségek a Szentségi közösség életében is felmerülhetnek, az áldozat kötelessége alól senkinek sem tudunk felmentést adni. Ha szabad és kell a tudomány eredményeiért áldozni, ha emberi... haladás sem képzelhető el a néha vértanuságig is elmenő áldozat odaadása nélkül, akkor a szülők sem sajátíthatják ki maguknak az életet, csak egyéni érzéseikre szűkítve, az áldozat lemondása nélkül.” Kemény szavak!...

Az Értesítőben megjelent tanulmányok foglalkoztak az új oktatási törvénnyel kifejtve: miért szeretnék, ha egyszer már törvény-biztosította nyugatlmhoz érhetnénk, alkalmi újítások, váratlanul beállított anyagbővítések és a bevált hagyományokat nem egy átgondolt rendszer teljessége szerint, hanem tárgyi érdekből megbolygatják; ugyanakkor értékelik az 1934. évi közoktatási törvényt is – megjegyzéseikkel.

Társadalomtörténetünk jelenlegi éveit igazolják a diák-lelket féltő tanár figyelmeztetéseinek jövő-sejtését. Álljon itt két, 1935-ben és 1939-ben megjelent Értesítőből idézet:

„...mióta a tömegmozgalmakban résztvevő fiatalság maga a közönség is a sportpályákon, elvesztette finomságát... magaviseletében lazulás, kíméletlen fölényesség kapott lábra... gondolatai, ítéletei megnyilatkozásaiban eldurvult... nyelvízlelésében közömbösség, gondolatlanosság keveredett... a fővárosi zsargonnal... amelyért a mai korszellem is felelős.” Most nézzük a másikat, 1939-es Értesítőből: „...Ami azonban ma történik az iskolákban, mégpedig rejtett módszerrel és utakon, az nem más, mint a politikaipárt-gondolatok erőszakos és a gyermeki lélek tapasztalatlanságával, s Szent ifiúi tüzevel visszaélő uralomratorése. De az iskola világának méltóságával nem tudjuk összeegyeztetni, hogy ilyen toborzó szenvedélyek helyéig devalválódják...” Annyi még idekívánkozik, hogy 1947-ben egy ilyen figyelmeztetésre már lehetőség sem nyílt...

Disszertáció szinten írt és tanulmányoknak számító cikkek szóltak a Rend történetéről, és arról például – mint ezt már korábban egy Bratisztól vett idézetben említettük – hogy Kelenföldön a ciszterciek „újra” megjelentek: „...már a Képes Krónika említést tesz Szent Gellért

vértanúságának helyéről...”, „...Béla király kifejezett kérésére a belga származású Róbert esztergomi érsek a bélakuti ciszterci monostornak adományozza a kelenföldi Szent András és az őrsi Szent Márton kápolnák kegyuraságát... az itteni szőlészet neves bortermelővidék bortizedét IV. Béla 1237-ben a Rendnek adományozta... a Várban ciszterci ház állt, a volt Szent Pál, ma Fortuna utcában” a borügyek intézésével kapcsolatos feladatok miatt.

A nevelést és nemesbítést szolgáló, szakcikkek közül még említsük meg Nagy Nándor tanár úr több oldalas értekezését a „Korszerű rajzoktatás problémái” címen, amely az igényes ízlés és a művészet szolgálatának gyakorlatát mutatja be, nem különben dr. Schilling Rogér tanár úr elvontnak tekintendő, de a szaktanárnak annál gyakorlatibb cikkét: „Két bemutató latin óra” címen, amelyben a száraz grammatikát maradandó eredményű ruhába öltöztette.

Ma már az emberiség egyre fenyegetőbb gondjává lett a természettel szemben elkövetett negliganciája, de ezekben az Értesítőben „Természetvédelem” címszó alatt évente cikkek jelentek meg – 60 évvel ezelőtt! Ezek a többoldalas cikkek ismertették az iskola idetartozó tetteit és nevelési elkötelezettségüket azzal, hogy ennek a természetnek nemcsak a tudást izgató titkai, hanem szépséget nyújtó gyönyörűségei vannak és ezeket, túl az ismeretvágyon, élvezni is tudni kell és mit tegyünk óvására.

Az egészséges testi nevelés fontosságának kérdéséről már idéztünk egy-két iskolai megnyilatkoztatást, így természetes, hogy az Értesítő cikkei között is megjelent ez a téma. Itt is a teljesség igénye nélkül, de lényegre mutatóan idézzünk az egyikből: „...az orvostudomány eredményeit felhasználó testnevelésnek semmi köze azokhoz a barbár (sic!) túlzásokhoz, tömegőrületekhez, amelyek oly gyakran kísérői a felnőttek szenvedélyeinek. Ez is kilengés, sokszor visszaélés és nem szükségképpen következik a sport eszmei fogalmából.” Lehetetlen itt nem gondolni a mai lelátók tömegverekedéseire és tömegveréseire: kellett idejutnunk?...

A kiragadottakból is kiviláglik, ha az Értesítő tartalmi értékeivel, de hacsak felsorolásukkal is részletesebben foglalkoznánk, az külön tanulmányra bővülne, de egyrészt erre nem vagyunk illetékesek, másrésztől, mint már többször is hangsúlyoztuk, a mi szándékunk csak annyi, hogy a ciszterci pedagógia sokoldalúságát, életközelségét megvilágítsuk és láttassuk, hogy az Értesítő is a tanuló fiatalság fölé ívelő, atyai féltés és kemény, férfias útmutatások a jövő irányába azzal a céllal, hogy „erkölcsileg erős ember életbeindítását szolgálják.”

BEBORULT TÖRTÉNELMI ÉG ALATT...

Az iskola 1934 / 35 akadémiai évben párhuzamosította egyszerre az I. és a II. osztályt azzal a szándékkal, hogy az „ideális” 40 fős osztálylétszámot tudják így tartósítani. Az első parallel osztályt 1940 / 41 iskolaévben érettségiztették és egy pillantást vetve a következő Fejezetben az osztályok felsorolása látható, hogy ekkor még csak 1-2 fővel, 1943-ban már 10-10 fővel lépték túl és az utolsó évben már mindkét osztály 50-es létszám felett volt, ami érthető: az akkori idők előszele felszította a szülői aggodást, mindent megmozgattak, hogy „biztos” kezekbe adják fiaikat.

Reálisan ítélve, megállapítható, hogy a II. világháború kitöréséig az Alma Mater – túl Trianon keservén – érintetlenül állt a saját, évszázados és minden erőszakos behatolástól mentes, természetes pedagógiájával és a monasztikus élete által felelőssé is szentelt hivatásának gyakorlatában. A tanár-generációk egymásbaölelően adták át katedráikat és a nagynevű elődök spontán reagáltak az e téren is mutatkozott metodikai fejlődésre és felfogásra, amelyekből a ciszterci szellemiséggel megszűrve adtak át – a mi számunkra már – nagynevű utódaiknak. Kinőtte a múlt századi „klasszikus iskola” merev kötődését az antik világhoz és megtalálta azt a kiutat, „amely az antik kultúrtörténeti értékekre építve bevezető oktatás volt a magyar műveltség struktúrájának történelmileg tudatos megértéséhez, továbbviteléhez.” Az iskola szuverén módon tette gyakorlattá a ciszterci szellemiségben gyökerező nevelésmódot, azt önálló tanáregyéniségek saját, szuverén szellemmel ötvözték egy kemény, de forrószívű igazgató által a tanári karától függetlenséget elváró, de mégis egységes szellemű iskolában! Röviden: 1939-ig semmilyen erőszakos beleszólás nem zavarta a ciszterci pedagógia érvényesülését és azt követően is igyekeztek erősen megszűrni az iskolába kényszerűen begyűrűző militáns szellemet, tehát még ekkor is tartotta magát a szuverenitáshoz.

Az akkori idők kikényszerítette levente mozgalmat belső kezeléssel mederben tartották, a hazafiságról a gyűlölködést leválasztó és történelmi mintaképek vázolásával még ekkor is a humánus hangjai szóltak a falakon belül, de az 1944-ben bekövetkezett megszállás az

ország lelki és fizikai vergődésével járt, szinte lehetetlenné tette a politika drasztikumával szembeni ellenállást. Úgy gondoljuk ezek elhallgatása túl azon, hogy lehetetlen, de megmásítaná az iskola igazi arculatát. Nem medítálgatunk, tényeket közlünk!

Ezen sötét napok eltelte utáni sötét évtizedek elején találkoztam egy olyan kollégával, aki akkor, 1944-ben járt az Alma Materbe. Számára különösen aggasztóak voltak ezek a napok és megfátyolosodott tekintettel mesélte el, hogy értesült az egyik napon az iskola, hogy a sárga csillag viselését is ellenőrző látogatás várható tornaórán, éppen az előbb említett militáns szellemiség legalkalmasabb megjelenési óráján. Miután a tornatrikóra is fel kellett varrni, ezért az igazgató úr őt és még egy 1-2 érdekeltet tornából felmentette.

Szemtanú, a ma Németországban élő dr. Susits Tamás, 1944-ben érettségizett diák leveléből idézünk egy gyászos eseményt, amelyben mint cseppben a tenger, úgy sűrűsödik az egyéni sorstragédiában egy nemzetté:

„Az erről a tanévről kiadott évkönyvnek az érettségiről való beszámolójában ez áll: A VIII.a tagozatban... magyar írásbelijét megkezdte, de a többi tárgyból nem folytatta 1 r. tanuló.

Lakónikus mondat. Hősi történet van mögötte.

A tanulót Tarnai Péternek hívták. Nyolc éven át volt ennek az osztálynak a diákja. Péter nem volt kiemelkedő egyéniség... szóval nem tartozott a hangadók közé... mindenkivel jó viszonyban... kövérkés háta mögött jól el lehetett bújni, puskázni... A Tarcali utcában laktak, G. bácsi, P. apja gépészmérnök volt, a kisöccse akkoriban öt éveske... ám 1944. március 19. után sötét felhők gyülekeztek a család felett. Mert nem csupán egy zsidó nagyszülő árnyéka kísértette... de G. bácsi művelt, nagykultúrájú, különben hallgatag ember kapcsolatot tartott az intellektuális baloldallal, nem kommunistákkal! A Szekfű Gyula-féle történelmi emlékbizottsággal. Amikor április 13-án megkezdtek a magyar írásbelit, én P. vel egy osztályterembe kerültem... Azután egyszerre kopogtatás nélkül... hirtelen feltépődött az ajtó... Pataki Vidor lépett be rajta, krétafehér arccal. A nyitvamaradt ajtón át a padomból éppen kiláttam, s pillantásom a folyosón két, német egyenruhás alakra esett, nyakukon lógott a géppisztoly... Pataki Vidor...ennek az annyira kemény embernek a szájából oly furcsán törtek elő...”Péter fiam gyere...” P. felkelt, marokra gyúrva a kezében... az impurumát... Pataki Viktor átfogta a vállát... ölelte magához, aztán becsukódott az ajtó... P.-t

nem láttuk viszont sohatöbbé... P.-t a Gestapo – mert azok jöttek érte – elvitte, a család többi tagjai már le voltak tartóztatva... még a kicsi fiút is bevagonírozták... megérkeztük után külön szólítottak egyeseket... s mikor a névsorból felolvasták T.G., P. a kisleányt az apja kezébe nyomta s elindult az apja helyett meghalni. A család többi tagjai hazakerültek... a síró anya beszélt el hős fiának történetét”.

Az ebben a vonatkozásban kötelező teljességre törekvés meghaladja lehetőségünket, de tudjuk, számtalan áldozatot követelt mindkét színű söpredéki rémuralom. Az utóbbinak a rendtárs-mártírja a papi szolgálatra kicsalt, majd számtalan késszúrással megölt rendtárs, és ismertek a koncepciós perek áldozatai közül egyes nevek. Tudjuk, többel tartozunk nekik, mint csak megemlékezés, de hasonlóan más diákszövetséghez, a megkezdett felderítő munka nemcsak hosszadalmas, de felelősségteljes volta miatt mi is csak lassan haladhatunk.

Nem mintha a legkisebb igazolásra szorulna bárki előtt is, de csak egyszerű emlékeztetőül álljon itt bizonyásgul a zöld és vörös színű embertelenség egygyökerűségének, a hatalmi tébolynak dokumentálására egy másik diáktárs tragédiája.

Papp Ervin 1940-ben érettségizett, és 1944-ben a zöldek Mindszenty hercegprímás letartóztatása előtt őt is elvitték. 1945-ben szabadult; a kisgazdapárt tagja és szervezője lett és mikor Mindszenty hercegprímást a vörösök tartóztatták le, ez a sors várt Ervinre is. Ezen idegen hatalomnak az itteni bábjai már több idővel rendelkeztek adottságaik kiélésre, hazug perekkel játszadoztak, föllebvitelesdivel tetézve. Mikor P. E.-t a fellebviteli tárgyaláson halálra ítélték a tárgyalás végén feltett kérdésre: kér kegyelmet? Ervin válasza rövid volt: maguktól kegyelem nem kell. 1951-ben kivégezték. Annak érdekében, hogy másokat mentsen mindent magára vállalt. Sírhelye ismeretlen.

Ők és még mily sokan mások voltak az ország pótolhatatlan veszteségei, a politikai őrület miatt!

A világháború és az ostrom következtében az 1944-45 tanév összességében alig három hónapot tett ki, papíron októbertől 1945 májusáig tartott. Mint a következő Fejezetben is érintjük, 1944-ben még elindult a két parallel osztály Nemes Tivadar és Szomolnoki Gedeon tanár urak vezetésével, de a sok vidékre ment és szorult diák miatt az érettségire Nemes tanár úr vitte a „maradék” osztályt. Az a névsor, amelyet ennél az osztálynál adunk több

mint 46 év visszaemlékezéseire épül fel. Itt kell külön köszönetet mondanunk Sasfi Imre, Majzik Tibor volt diákoknak, akik nevek után kutattak, de ezt már teljes bizonyossággal ők sem állítják, hogy a megadott személyek mind itt érettségiztek volna. Többen vidéken, másik szerzetesi iskolában tettek érettségi vizsgát, míg akadtak olyanok, kik nem itt jártak, de itt érettségiztek. A megadott névsor az 1944-ben indult osztályt illetően tekinthető pontosnak.

Az 1945. Évi érettségiről az újjáalakult Ciszterci Diákszövetség Budai Osztálya rendezésében tartott visszaemlékeztető előadásból tudható, hogy a diákok előbb romot takarítottak, majd segédkeztek a díszterem üveglakainak renoválásában, hogy egyáltalán ott vizsgák folyhassanak. Egy akkori diák így emlékezik vissza: „...a felsősök minden nap romot takarítottak, lőszert, autóröncsöt, lótetemet távolítottak el az iskolából, az alsósok téglát tisztítottak... tanítás előtt!... nem csak segédkeztek a díszterem üveglakainak renoválásán, de az egész épület kitört ablakait olajos papírral „üvegezték” be... a Rendnek ekkor már anyagi ereje nem volt, a szülők, kerületi iparosok áldozatkészsége tette lehetővé, hogy 1947-re a cserkészotthon óvóhelyterülettel bővült...” Az iskolát ért anyagi kárból csak egyes szertárak és könyvtárak pusztulására térünk ki azzal a szomorú belenyugvással, hogy miután nem a normális medrébe tért vissza a történelem, pótlásukra már nem volt idő. A tanári, a segítő és ifjúsági könyvtárak külön-külön 25 %-ban elpusztultak, a természetrajzi szertár 90 %-ban, a fizikai pedig 80 %-ban, az egészségtani és rajzi szertárak is 90 %-os veszteséget szenvedtek; a zeneszertár teljesen elpusztult, a színpadi berendezések megsemmisülése, a tornaszertárral majdnem teljesnek mondható. A közel 600 ezer pengő szertári és könyvtári értékek összességükben háromnegyedrészét elpusztultak.

Az 1945 / 46 tanévben – egy miniszteri rendelet alapján – megbomlik már az egységes nyolc osztályos képzés és létre kell hozni a Gimnáziumnak az elemi, ill. mostantól: általános iskola V. osztályát is, a beiskolázás már I-V. általános iskolai osztályt is szervez. Ez az iskola az Alma Mater épületében kap elhelyezést és ekkor érvényben volt „Polgári iskolai rendtartás” előírásai szerint működött, igazgatása különálló keretben történt. Nagy segítséget jelentett, hogy az osztályindításhoz az Isteni Megváltó Leányai – Margitosok – Rend átadta a fiúcsoportját a tanerőt is kölcsönzött, biztosítva az indítást.

És ezzel elérkeztünk a kényszerű elhallgatáshoz, az elhallgattatáshoz. A politikai obskurancia – öt kivétellel – bezáratta a szerzetesi iskolák kapuit, pontosabban szólva a tanárait kizárta,

majd alig két év múlva összefogdosta és internálta azokat, akiknél önzetlenebbül, hivatottabban és kiválóbban a hazában sohasem oktattak.

Szinte alig lehetett találni valakit, aki ne könnyes szemmel emlékezett volna erre a gyászos időre. Nagy segítséget jelentett az egykori szenvedő alany és szemtanú dr. Major Ádám egykori iskolatárs levele, amelyből a hitelesség érékében, idézünk:

„1948-ban a két nyolcadik osztálynak május 15-én volt az utolsó tanítási napja. 11-ig volt tanítás s utána következett a tanárok megajándékozása tréfás ajándékokkal a gimnázium teraszán. Az ajándékozás vidám hangulata ellenére az igazgató Úr szokatlanul rosszkedvű volt, mint később megtudtuk azért, mert azokban a napokban – talán éppen aznap reggel – közölték velem a rövid időn belül bekövetkező államosítás tényét. Az ajándékozás után következett a ballagás, majd az igazgató Úr búcsúztató beszéde a Szent Bernát szobor előtt. A beszédben nem említette szomorú értesítésülését, sőt, többek között ezt mondta:

„Mi itt állunk, mi várunk, mi itt maradunk!”

Ekkor tehát mi diákok még semmi biztosat nem tudtunk az államosításról. A következő napokban voltak a két nyolcadik osztály összefoglalói, az írásbeli érettségik, majd pedig otthon tanultunk a szóbeli érettségire. Az alsóbb osztályokban ekkor még folyt a tanítás, s valószínűleg ebben az időben jelentették be az államosítást a diákságnak. Június 7. és 12. között voltak az A osztály szóbeli érettségi vizsgái, s ekkor már tudtuk, hogy megtörténik az államosítás. Június 14. és 19. között érettségiztek a B osztály diákjai, ezekben a napokban voltak az alsóbb osztályok összefoglalói, s e hét egyik napján történt meg az államosításról szóló jegyzőkönyv aláírása. A jegyzőkönyvet a gimnázium részéről Barta Flóris, az igazgatói iroda vezetője írta alá.

Az államosítás előtt az ének- és zeneszertárat kezelő tanár Dr. Ferenczy Csaba megkért néhányunkat, már leérettségizett diákokat, hogy segítsünk neki az ének- és zeneszertárban rendet rakni és kotta állományt rendszerezni. Erre közvetlenül az államosításról szóló jegyzőkönyv aláírása előtti, egyik napon került sor. Mi, leérettségizett diákok végeztük a rendrakást a zeneteremben, a terem ajtaja nyitva volt, s az ajtó előtt még iskolába járó, s éppen óráközi szünetben folyosón lévő, alsóbb osztályosok közül sokan néztek bennünket. Nem szóltunk egymáshoz, de mindnyájunk arcán lehetett látni, hogy mire gondolunk, az

alsóbb osztályosok szomorúak voltak, hogy őket már az addigi tanáraik nem tanítják tovább, mi pedig ugyanezért sajnáltuk az alsóbb osztályosokat...”

A felismert tehetetlenség szordinója még máig is érződik a visszaemlékezésen...

És végül idézzünk egy másik, a parallel utolsó osztály egyik diákjának Lukácsy Andrásnak soraiból, 45 utáni visszaemlékezéséből:

„Egyszerűen nem voltunk tudatában annak, hogy fejünk felett történelmet írnak. Ez több okra vezethető vissza. Először is olyan védettségben éltünk 1945 és 48 között az iskola falai között, hogy nem is tudtuk elképzelni a drámai változást. Ami „kívül történt, azt általában esetlegesnek, alkalminak és átmenetinek tartottuk. Ebbe belejátszott paptanáraink nevelési stílusa is... Óvakodtak attól, hogy gondjaikat megosszák velünk.

De ennél többről is szó van... úgy vélték, az iskola-államosítás csupán epizód... az Egyház kétezer éves szervezete kibírt már nagyobb veszélyeket is... noha az epizód egy kicsit hosszúra sikerült... Persze tudtunk a kilátásban lévő államosításról. Voltak kézzelfogható jelei... Élveztük, hogy a tanári kar „jó érettségit” akart csinálni... A ballagás az iskola tetőteraszán ért véget: itt adtuk át a tanárainknak szánt tréfás ajándékokat... emlékszem egy megbeszélésre, amelyen felvetődött, ha ők is úgy tesznek, mintha semmi sem történt volna, mi is hasonlóképpen viselkedünk. Így talán egy kissé érzelmesebbre sikerültek a szövegek, mint az akkori lázadó... modorunkból következett volna.”

Ezek az emlékeztető sorok is híven tükrözik a ciszterci pedagógia szellemét: a tanult kulturális, örök maradandóra, nem ezt efemer külsőre tekinteni, bármily fenyegető is az.

UTÓSZÓ

A Ciszterci Rend működésének folyamatossága – sajnos – nem 1948-ban szakadt meg először hazánkban, így „...a 16. sz. közepére teljesen kihaltak a magyarországi monostorok,... csupán Körmenden élt néhány ciszterci apáca...” „...a 17-18. sz.-ban uralkodók kegyúri jogukra hivatkozva jezsuita kollégiumnak, vagy más egyházi intézménynek fenntartására rendelték a

kolostorokat...” miként ezt Lékay Lajos – volt budai diáktársunk – „A ciszterciek, eszmény és valóság” c. hatalmas és kiváló, előbb angolul, franciául és csak 1991-ben magyarul megjelent munkájában, többek között írja. A Rend akkori újjáéledése 1700 decemberében elmúta után kezdődött, azaz közben lefutott kétszáz esztendő! Ha ehhez viszonyítjuk a 40 évet, úgy nincs ok a kétségbeesésre, mi több: kiöregedett ugyan ezalatt a 40 év alatt a Rend, de annyi parázs maradt hamu alatt, hogy a történelem-futta zsarátnokból már szikrák pattantak, mind az öt gimnáziumban, indult a ciszterci tanár vezette hitoktatás, van már ciszterci osztály, így Budán is...

Sine ira et studio kell megállapítanunk, hogy az elmúlt évtizedek igazán negatív hatása nem is abban kulminál, hogy kiöregítették a Rend parallel kiöregedett a magyar társadalomból az a kultúrréteg, amely képes volt percérdekek és rövidtávú pártszempontok mögé látni és a kultúrpolitikát nem keverte, a műveltségénél fogva, a rövidlátó elfogultsággal, a korízlással! De, hát honnan is vehette volna ezt a most belépő, újabb generáció?! Ma az adakozik, ami a természetes igazságérzet szerint elemi jog, a szűk látókör imitt-amott kizárja azt a felismerést, hogy éppen a Rendek azzal szolgálják a gondenyhítését a társadalom amúgy agyonterheltségében, ha az oktatási feladatok egy részét átvállalják. Ha átvállalhatják!

A Rend nem siet, ismeri teljesítőképességét, felelősségének határait, és tisztában van azzal, amit a kívülállók oly nehezen láthatnak be, hogy a külföldi testvér-rendházak „besegítése” azok saját gondjai miatt késik. De: qui habet tempus, habet vitam!

A Szent Imre Gimnázium nevét az új kormány először 1948. augusztus 29-én módosította Budapesti XI. ker. Állami Szent Imre Gimnázium névre. Két év múlva az iskola igazgatója 1950. Augusztus 31-i keltezéssel a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium államtitkárától levelet kapott, amely arról tájékoztatót, hogy „a politikai fejlődés indokoltá tette” az általános gimnáziumok elnevezésének felülvizsgálatát és az időszerűtlenné vált elnevezésének megváltoztatását. Majd közölte, hogy „a vezetése alatt álló gimnázium a József Attila Gimnázium nevet kapta.”

A tanári testület legjobbjai mindvégig iskolai elődjüknek tekintették a Szent Imre Gimnáziumot. A nyolcvanas évek enyhülő politikai légkörében a tanári kar és főként dr.

Palotás János igazgató ápolta a pedagógiai jogfolytonosság gyakorlatát. Az egymáshoz való közelség tetteiben is megnyilvánult. Az újjáalakuló Ciszterci Diákszövetség közgyűléseinek, évfordulós megemlékezéseinek megrendezéséhez megkapta az iskola dísztermét, a diákszövetség Budai Osztálya a havonkénti előadóüléseinek megtartásához a kabinet rendszerbe állított biológiai kísérleti és bemutatótermet. Az egyre fokozódó szívélyes partnerség atmoszférájában köszöntött be az 1987. esztendő, az intézet 1912-től számított fennállásának 75. jubileumi éve.

A gondos előkészületek után április 23-án megrendezett jubileumi ünnepségen, a zsúfolásig megtelt díszteremben dr. Palotás János igazgató köszöntötte a Rend képviselőjében megjelent dr. Rajeczky Benjámint zenetudóst, a dallasi ciszterci apátságot és gimnáziumot reprezentáló dr. Csizmadia Placid tanárt, dr. Hetényi István ny. pénzügyminisztert, a Szent Imre Gimnázium volt növendékét, valamint a párt és a hatóságok országos kerületi vezetőit. Történelmi visszaemlékezés értékű bevezető előadásában méltatta a rendi gimnáziumnak „a sorstól rendelkezésre bocsátott 36 éve alatt” és a világi gimnázium 39 évének idején a fővárosi diákságnak „részben azonos, részben más célokat követő” oktatásában-nevelésében elért eredményeket. Az egykori diákok nevében dr. Császár Ákos akadémikus emlékezett vissza a szerzetesi iskolai évekre. A művészi sorban Bálint András, Fazekas Zsuzsa, Jordán Tamás, Szilágyi Tibor és Vallai Péter színművészek, Kertész Tamás operaénekes – valamennyien a gimnázium volt növendékei – szerepeltek, továbbá az iskola ének- és zenekara Nosedá Tibor zenetanár vezényletével.

A szívetmelengető gimnáziumi ünnepségen kívül a régi diákok, akik 1912 és 1929 között jártak a Szent Imre Gimnáziumba, megemlékezésre gyűltek össze a Váli utcai iskolaépületben. Nem feledkeztek meg a III. emeleti „L” alakú folyosóról az onnan nyílt nyolc osztályról, amelyekben elsős koruktól jutottak el az érettségijükig.

Akik nyolc éven át, vagy annál kevesebb ideig jártak a Váli utcába, a jubileumi ünnepség napján az épület Fehérvári úti frontjának II. emeleti folyosóján márvány emléktáblát lepleztek le ezzel a szöveggel:

LUCERE et ARDERE

Itt működött

1912-1929

között a Ciszterci Rend Szent Imre gimnáziuma,

amelynek új épületében később

a József Attila Gimnázium lett utóda.

75 ÉVES JUBILEUMRA

1987

A nyugalomba vonult dr. Palotás János utóda dr. Párdányi Miklós igazgató tovább gondozza és erősíti az iskola, valamint a Ciszterci Diákszövetség kapcsolatait az iskola helyiségének átengedésével és a diákszervezeti összejöveteleken nemegyszer személyes jelenlétével.

„A jelen sosem jelentheti, hogy a múlt meghalt.” Bizakodunk, hogy az iskolafenntartás anyagi helyzetének kilátásba kerülése után a XI. kerületi Önkormányzat a közeljövőben átadja az iskolafenntartói jogot a Zirci Apátságnak. Ennek következtében megvalósulhat a szerzetes-tanár universitas magistrorum, amit dr. Brisits Frigyes, a gimnázium utolsó rendi igazgatója nemes egyszerűséggel így fejezett ki: „Az iskolában nem tanárok és tanulók vannak, mi egyszerűen mindnyájan egy iskolába járunk.”